

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

359426

N.D. COCEA

VINUL DE VIAȚA LUNGĂ

EDIȚIA A DOUA

EDITURA
CULTURA NAȚIONALĂ

Muzeul Digital al Romanului Românesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VINUL
DE
VIAȚĂ LUNGĂ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Această carte s'a tipărit în două formate, şi anume:

şaptezeci de exemplare, format mare, sub copertă specială, trase pe hârtie velină vărgată fabricată pentru Editura «Cultura Naţională», din care douăzeci şi şase de exemplare semnate de autor şi nepuse în comerţ, numerotate dela A la Z, şi patruzeci şi patru de exemplare subscrise, numerotate dela 1 la 44;

formatul mic, pe hârtie de tipar vergé, şi zece exemplare, nepuse în comerţ, pe hârtie velină vărgată fabricată pentru Editura «Cultura Naţională», numerotate dela a la j.

Toate exemplarele cuprind un portret inedit al autorului, de Marcel Iancu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

N. D. COCEA

VINUL DE VIAȚĂ LUNGĂ

CU UN PORTRET INEDIT DE
MARCEL IANCU

BIBLIOTECA „ASTRA„
SIBIU

BUCUREȘTI
EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"
2, Pasajul Macca, 2
1931

322389
Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

NU SE
ÎMPRUMUTĂ
ACASĂ
47 IUL. 2010
359426

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

VIA lui conu Manole Arcaşu, aşezată pe cea mai înaltă culme a Cotnarilor, se lăsà în vale, până la fântâna Robilor, lungă, dreptunghiulară, vărgată, punctată şi împestriţată cu toate nuanţele de verde, ca un covor basarabean. Dela fereastra judecătoriei mele puteam să-i cuprind toate hotarele dintr'o singură aruncătură de ochi. Când făceam scurtă la mână iscălind hârtii stereotipe, şapirografiate pe hârtie vânătă, cu cerneală palidă, parcă înainte de întrebuinţare ar fi fost ieşită de soare şi spălată de ploi; sau când simţeam cum molcoma toropeală a vieţii de provincie mi se întindeà, încet, pe suflet, ca o pâclă şi-mi păinjeneà mintea pe nesimţite, repede mă sculam dela masă, măsuram de câteva ori camera de chibzuire în lung şi 'n lat, şi mă opream în cele din urmă lângă pervazul ferestrei, cu gândurile risipite încă, dar cu privirile aţintite spre via lui conu Manole.

Firește, via, în ea însăş, n'aveà nimic deosebit, nici cine ştie ce farmece ascunse,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nici vreun dar misterios care să trezească în inimile oamenilor: reminiscențe, nostalgii, evocări de peisagii familiare sau visate. Erà o vie, ca toate viile. Un zaplaz înalt, din scânduri de brad văruite, o împrejmuià din toate părțile. Ici și colo, printre scândurile crăpate sau peste stâlpii putrezi, pe jumătate căzuți la pământ, ramuri nebune de măcieș se înălțau, se încolăceau, împleteau ghirlănzi extravagante, în contradicție flagrantă cu șirurile paralele de butuci înșirați unul lângă altul și unul îndărătul celuilalt, ca un regiment în pas de defilare. Din fericire, monotonia rândurilor de viță altoită erà întreruptă, ca la mai toate viile noastre, în două sau trei locuri. Pe vârful dealului, o duzină de nuci bătrâni stăteau vecinic de strajă, priveghind zarea printre genele lor leneșe și pe sub streașina sprincenelor stufoase. In vale, lângă fântâna Robilor, așezați de-o parte și de alta a porții, care altădată fusese acoperită cu olane și care acum cădeà în ruine, câțiva plopi enormi se înălțau drepți, rigizi, sumbri, fantomatici, ca și cum ar fi avut ei înșiși conștiința intimă că stau de veghe la căpătâiul unui mormânt. Iar spre mijlocul viei, într'o adâncitură de teren, ca într'o scorboră, se ridicau acareturile boierești, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trei sferturi îngropate sub tot felul de plante agățătoare și cu hogeagurile țâșnind ca vârfuri albe de minarete din strânsoarea teilor și platanilor îmbrățișați. Mărturisesc fără ocol că spre acareturile acestea îmi fugeau mai ales ochii și-mi sburau gândurile. Nu cunoșteam pe proprietarul lor. De cum debarcasem însă, ajutor de judecător abiă ieșit de pe băncile școalei, cu tiuleie sub nas în loc de musteți, la judecătoria din Cotnar, n'auzisem vorbindu-se în jurul meu — și de grefier, și de arhivar, și de judecător și de primar, și de ispravnic, și de medicul plășii, într'un cuvânt de toți fruntașii locali pe cari îi regăseam regulat, de două ori pe zi, în odaia de din dos a crâșmii lui Moș Anghel, poreclită pompos «restaurant», — decât de conu Manole.

Mi-aduc bine aminte că în prima seară când am luat masa împreună, după ce-am fost prezintat amical tuturor celor de față și-am vorbit câte ceva de dumnealor, de mine, de capitala din care veneam și de politica dela centru, deodată medicul plășii ne-a întrerupt plictisit, ca omul pe care nu pot să-l intereseze asemenea nimicuri și, frecându-și mâinele, ne-a anunțat vesel:

— Ceva nou!... dragii mei.

Ca și cum ar fi știut despre ce puteà să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fie vorba și că nu se puteà să fie vorba despre altceva, toți au tăcut, ciulind urechile. Medicul făceà însă pe misteriosul. Își micșorà ochii, își lărgeà gura într'un surâs până la ceafă, și-și arătà, fără sfială, dinții pe cari îi aveà galbeni ca degetele fumătorilor și negri pe-alocuri ca lumânările de ceară murdărite de muști. Eu singur, nedeprins cu dânsa, îi vedeam urâțenia. Ceilalți nu vedeau decât vestea așteptată. In sfârșit, după ce mai făcù nazuri câteva momente, le-o destăinuì:

— Se petrec lucruri noui la conac! Mi-aș pune gâtul că azi, mâine, peste o săptămână cel mai târziu, o să-l am aici, în podul palmei, ca pe tipsie.

— Cum?! Ce? De ce?... au exclamat cu toții în cor.

— Deocamdată vă spun numai atât. Așteptați!... Răbdare și tutun!... Tata Nae știe el ce face...

Am aflat numai a doua zi că misteriosul «tata Nae» de care ne vorbise doctorul, erà chiar el, medicul plășii, în persoană. Ceeace am aflat în schimb imediat, cu toate că tot el ne spusese s'așteptăm și să avem răbdare, e că un cunoscut de-al dumnealor, unul conu Manole cum îi ziceau, bătrân de vreo nouăzeci și ceva de ani, proprietar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de vii prin partea locului, om putred de bogat, trăind singur cuc, hursuz, hapsân, ciufut, becisnic, aproape într'o doagă, căzuse sau avea să cadă bolnav pe mâinile doctorului nostru.

Vestea, cum e și firesc într'un cerc de oameni cari îl cunoșteau cu toții și se cunoșteau bine între dânșii, a făcut o senzație enormă. Unii l-au prohodit creștinește, cu anticipație; alții parcă au răsuflat strașnic de ușurați; cei mai mulți însă, deși îi prevedeau, natural, obștescul sfârșit, păreau totuș extrem de increduli. Judele meu se făcu interpretul acestora din urmă, opinând grav din cap, după o lungă deliberare cu el însuș:

— Nu-mi prea vine să cred... Cum mi-a spus-o din prima zi în care l-am cunoscut, m'ar fi chemat din vreme să-i autentific testamentul.

— La vârsta lui! sări doctorul. Să fim serioși, judecătorule! In lunga d-tale carieră de magistrat, ai văzut mulți bătrâni făcându-și testamentul? Dela șaptezeci de ani în sus cine mai crede că poate să moară!

— Asta-i așà! bătù cu pumnul în masă tânărul locotenent de jandarmi. Eu n'am văzut nici unul. Cu conu Manole însă lucrurile se cam schimbă. Nu știu ce naiba

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fabrică!... Și plecându-se spre noi, ne înștiință confidențial: — și azi am primit un denunț la companie că face niște farmece, niște vrăji cum le mai zice, un fel de scamatorii drăcești ca să strângă averi și să-și lungească viața. Ce-ar fi, judecătorule, dacă i-am face o descindere și l-am strânge și noi, nițel, în chingi?

Judecătorul se uită speriat în jurul lui:

— Bine că nu ne-a auzit cineva! Te-ai gândit mult?!... o descindere la conu Manole!...

— Dimpotrivă, rânji doctorul. Lasă-l să fabrice... Lasă-l să beie... Eu mă pricep în meserie. Ascultați-mă pe mine: astea o să-i grăbească moartea.

La rândul lui, grefierul, jignit și el probabil în sentimentul lui de justiție față de cei mari și puternici, de propunerea locotenentului și, pe de altă parte, din condescendență față de jude, se crezù obligat să-i sprijine părerea:

— Eu l-am văzut săptămâna trecută. Treceà prin dreptul judecătoriei. Mi s'a părut mai sănătos ca totdeauna.

— Săptămâna trecută! exclamă victorios doctorul. Dar într'o săptămână și-un om sănătos tun, ca mine și ca d-ta, poate să deà ortul popii; necum un hodorog bătrân!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Perspectiva asta intempestivă, căzută printre meseni între două vârste, le posomorî deodată frunțile. Vreun sfert de ceas, rând pe rând, pe întrecutele, au filozofat asupra vieții și asupra morții.

— Ce este și viața asta? domnule! se întrebă profund primarul.

— Nici nu știi când te paște moartea! cugetă adânc subprefectul.

Un al treilea ilustră concret teoria cu un caz recent de moarte subită, în toiul unei nunți:

— Cine-ar fi spus, când veneau chiuind la chef, c'or să plece bocind îndărătul unui dric!

Apoi, din filozofie în realitate, din amintiri în anecdote, reveniră iavaș-iavaș, de unde plecaseră, adică la cazul conului Manole.

M'așteptam la niscaiva confidențe pasionante. Aluziile ofițerului de jandarmi îmi ațâțaseră curiozitatea. De când eram copil mă dădeam în vânt după poveștile cu comori, cu vraci, cu descântece, cu babe slute ca muma pădurii cari ascundeau în sipete lungi ca sicriile și adânci ca iadul, printre capete de mort și oase de lilieci, un firicel din iarba fiarelor. Mai târziu, visasem cu alhimiștii, suferisem cu martirii inchiziției,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sperasem și desnădăjduisem în laboratoriul doctorului Faust.

Ce-ar fi, îmi spuneam în mine, dacă acum, și tocmai aici, în casa unui bătrân boier din fundul Moldovii, aș descoperì ceeace căutasem zadarnic în basmele copilăriei și în cărțile poeților!

Din nefericire, noii mei conmeseni aveau alte motive, mai temeinice decât ale mele, ca să se intereseze de viața conului Manole. Pe ei îi preocupau lucruri mai practice. Vreme de vreo două ceasuri n'au făcut altceva decât să-i scotocească, să-i scormonească și să-i socotească bogățiile. Adunau, scădeau, înmulțeau, împărțeau, greșeau, o luau de-a capăt, și pe măsură ce se adăugau viile, moșiile, pădurile, cirezile de vite și turmele de oi, livezile, prisăcile, iazurile și orătăniile de tot felul, ochii le ieșeau din cap și fețele li se aprindeau ca focul. Ridicând brațele cu palmele deschise, judele se întrebà cine o să moștenească atâta bănet, fiindcă n'aveà nici copii, nici rude apropiate sau măcar depărtate; primarul trăgeà nădejde că partea cea mai frumoasă a averii o să revie comunei, — sau Statului, cum îl corectă imediat subprefectul; medicul, arătându-și colții galbeni și negrul de sub unghii, se lăudà că atitica o să rămâie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

obștei după ce l-o doftorici el în preajma agoniei; arhivarul își arătà mefistofelic geanta amenințându-i că de-acolo o să le vie surpriza testamentului; grefierul bolboroseà și el ceva în struna judecătorului; iar toți laolaltă, — deși împărțiți în două tabere, unii ridicându-i în slăvi avuțiile, ceilalți vorbindu-l de rău, așà cum se întâmplă totdeauna față de oamenii cari lipsesc ori depășesc într'o măsură mai mare sau mai mică nivelul comun, — cădeau totuș de acord asupra unui singur punct, exprimat într'o exclamație sonoră ca o înjurătură:

— Ce viață lungă, d-le! Curat al doilea Matusalem...

— Și-a trăit-o! fraților, ne destăinuià în sfârșit la masa de-a doua zi, primarul, renumit în localitate pentru sgârcenia și, deci, pentru sobrietatea lui. Nu s'a lipsit de nimic. Masă întinsă tot anul. Chefuri la toartă. Femei! Le aduceà cu poștalionul dela Viena și din Franția. Până mai anii trecuți aveà țiitoare, ia! o fetișcană dintr'un sat vecin. Nici prințese, nici împărătese, nu erau înțolite ca dânsa. Când ieșeà pe poarta viei, pocneau harabnicele, chiuiau surugiii, scăpărau pietrele drumului. Boierul n'o pierdeà din ochi. Iar ea holbà ochii la noi, cari o știam de când erà numai de-o șchioapă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

flămândă și desculță, parcă și-ar fi spus: fă-mă, Doamne, ce n'am gândit, să mă mir ce m'a găsit!... Dar s'a dus și ea, cum s'au dus toate, pe apa Sâmbetei, — fiindcă nici una n'a murit de moarte bună în casa conului Manole, — și cum or să se ducă într'o bună zi și cele câte-or mai fi la curtea boierească. Or fi? N'or fi? Eu nu mă iau după gura lumii. Gura lumii n'o astupă doar decât pământul. Dar iarăș nici mâna 'n foc nu mi-aș pune-o că boierul nostru s'a făcut, la bătrânețe, ușă de biserică. E drept că nu le mai plimbă în caleașcă. Nu mai chiuiesc surugiii și nu mai clinchetesc zurgălăii. Conul Manole nu se mai arată nici el printre oameni. Porțile viei sunt zăvorite, obloanele ferestrelor sunt trase. Nici țipenie de om, nici sâmbure de lumină nu mai zărești prin preajma casei. Au amuțit și câinii în ogradă. Pe înoptate parcă ți-e și frică să treci singur pe lângă garduri. Iți faci cruce și grăbești pasul. Dar nu poți să nu-ți aduci aminte că pe vremuri răsunau văile de pocnetul puștilor și de cântecele lăutarilor. Pe-atunci vinul curgea gârlă, chimirurile erau doldora de galbeni și, în toiul culesului, femei goale, așà cum le-a lăsat Dumnezeu, — și nu numai fete de gospodari, dar și jupânițe dela Iași, — călcau stru-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gurii în zăcători mari cât heleștaiele. Ehei! ce vremuri! Ia-mi întrebați pe bătrânii târgului!...

— Ce să-i mai întrebăm! intervenì plictisit ispravnicul. Cum să-i cauți? Unde să-i găsești? Cine naiba a mai apucat tinerețile lui conu Manole! Și la ce să-i întrebăm, mai la urma urmei. N'avem noi destule belele pe cap? Destui hoți? Destui stricați? Destui asasini în județ? Ne mai trebuiesc isprăvile unui bătrân satir!

Un murmur lung de aprobare subliniă cuvintele ispravnicului. Fiecare părea acum înfipt mai țeapăn în scaun și, laolaltă, plini pe semne de o vagă răspundere morală, țineau ochii în farfurii. Numai ai mei sclipeau învesceliți. Iscoditori și vioi umblau forfota de colo-colo, lunecau peste fețele de mironosițe pocăite ale mesenilor și se opreau cu insistență, cu speranță, în ochii primarului. Ai primarului erau mici ca două găuri de sfredel, negri ca tăciunii, neastâmpărați ca de viezure, isteți, mucaliți și vicleni. Ochi de primar avar, care-ar mâncà bucuros dela alții și-ar beà pe veresie. Cu un mezelic și cu câteva chile de vin, îmi spuneam eu, o să-i scot tot ce are pe inimă și o să aflù mai multe decât ar vreà să spuie. Nu doar că aventurile unui «bătrân

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

satir», cum se exprimase ispravnicul, mă pasionau mai mult decât se cuvine. Eram prea tânăr pentru asta. Dar aveam curiozitatea misterelor, presentimentul că în viața de provincie evenimentele senzaționale nu dau ghies la ușa omului, o dorință nestăpânită de a iscodì ce ascund ipocriții și de a scandalizà pe semenii mei, și un interes, de care nu m'am dezbărat nici astăzi, pentru trecutul obscur al țării, violent, brutal și savuros în acelaș timp, cu datinele, obiceiurile, apucăturile, moravurile lui patriarhale și instinctele lui primitive cari, din vitregia împrejurărilor, au pierit fără martori și fără istoriografi.

Cum e lesne de ghicit și cum prevedeam și eu, nu mi-a fost deloc greu să ispitesc pe primar în câteva după amiezi de-a rândul, când toată protipendada târgului dormeà, așà cum se doarme în provincie, cu pumnii strânși. Aș mințì, pe de altă parte, dacă aș afirmà că am avut nevoie de abilități sau de cine știe ce strategie ca să-l determin să vorbească. Dimpotrivă, dela el însuș, fără mofturi, fără introducere, și-a dat drumul gurii. Parcă n'așteptà decât atât. E tot așà de drept însă, cum m'am convins ceva mai târziu, că despre altceva, afară de primărie și de via lui, și de conu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Manole, nici n'ar fi prea ştiut ce să povestească.

Am aflat aşa dar din gura lui că boierul nostru se trăgeà din moşi-strămoşi, în linie dreaptă, din faimosul căpitan de arcaşi al lui Ştefan cel mare, Gavrilă Huru, pe care Voevodul, după lupta cumplită dela Lipnic, l-a făcut hatman, schimbându-i în nume de faimă arma cu care sdrobise şi risipise hoardele tătărești.

De-atunci, din neamul acesta al Arcaşilor, au fost mereu, unii vornici, alţii pârcălabi, medelniceri, stolnici sau boiernaşi mai mărunţi, unii în divanul domnesc, alţii pe la casele şi gospodăriile lor; dar în toate vremurile şi sub toate domniile, ori de câte ori graniţele Moldovei erau încălcate de duşmani, toţi Arcaşii, dela un capăt al ţării la altul, îşi încordau arcurile şi, într'un suflet, alergau la hotare.

Singurul care a dat de sminteală tradiţia asta de mai multe ori seculară a fost ultimul lor urmaş, boierul nostru, conu Manole. Tătâne-său, răposatul vistiernic Toader, a făcut pasă-mi-te greşeala, să-l trimeată prea de timpuriu la Paris. Acolo, feciorul de bani gata s'a înhăitat cu tot felul de femei stricate şi de haimanale de stradă. In loc să-şi vază de carte, s'a apucat de revoluţii. S'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întors în țară odată cu cei dintâi pașoptiști, ridicându-se nu împotriva dușmanilor din afară, ci împotriva stăpânirii dinăuntru; a scăpat de streang ca prin urechile acului, ascunzându-se mai întâi multă vreme ací, într'o pârloagă din mijlocul podgoriilor, apoi spălând putina iarăș peste granițâ. Dar și'n țară cât steteà nu erà de vre-un folos, ci numai ca să facă fapte de rușine și numele familiei de ocară. S'a îndrăgostit astfel de-o țigancă roabă; a luat-o ibovnică în casă, a făcut un copil cu dânsa, și când s'a săturat și de copil și de dragostea țigăncii, unii spun că a pus argații s'o arunce cu copil cu tot în fântâna părăsită de lângă poarta viei, alții că boierul el însuș, cu mâna lui, le-a făcut vânt în fântână, iar primarul, cuminte și prudent, își dădeà cu părerea că mai curând erà de crezut că țiganca ea singură se aruncase, din greșeală sau de inimă rea. Gura târgului mai spuneà că a trimis pe lumea cealaltă și alte fete, mai de soi și mai de viță, după ce-și bătuse joc de dânsele. Dar gura lumii ce nu hodorogește! Și cine se încumetă să-i puie stavilă sau pripor! Ceeace erà purul adevăr, — și primarul ar fi jurat cu mâna pe cruce pentru asta, — e că nimeni nu l-a văzut, cu ochii lui, făcând moarte de om. Nici vecinii, nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

argații, nici țiganii cari, după ce-au fost sloboziți din robie, ar fi putut să vorbească. Ceeace au văzut în schimb, a fost tot așà de rău, dacă nu și mai rău. Boierul adusese în adevăr de prin străinătățile pe unde umblase, sumedenie de cărți. Umpluse pereții cu ele, până în bagdadie.

— Și ce cărți, d-le! făceà primarul, râzându-i ochii și lingându-și degetele. Nici tu evanghelie! Nici tu viețile sfinților! Nici tu carte de gospodărie. Fiindcă are și el vie, ca noi toți, și moșii, și păduri, și livezi pe deasupra. Ar fi putut să îngrijească de ele, nu să le lase în paragină. Dar cum să-și vază de interese, când toată ziulica lui stă cu capul sprijinit în coate și cu nasul înfundat în cărți. Mi-a căzut și mie una în palmă. Mi-a adus-o, într'o vară, Vlădică-țiganul, un fecior dela curte. Ce-am văzut într'însa, oi spune și morților. Numai femei despuiate, domnule ajutor. Să le vezi, și să nu mai mori. Cum ești matale tânăr, ți-ar lăsà gura apă după ele. Una mai arătoasă și mai mândră decât alta. Și din față. Și din spate. Și câte două și câte trei la un loc. Unele pe brânci, altele răsturnate, făcând tot felul de spurcăciuni între ele. Domnul subprefect mi-a spus că astea-s de prin case... cum le mai zice... un fel de case publice...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bordeluri?...

— Nu, d-le! protestă indignat primarul. Doar sunt și eu purtat prin lume. Nu mi-a albit părul de geaba. Știu și eu ce-s acelea... Altfel de case... Case libere... Unde muerile stau la vedere...

— Muzee atunci?...

— Așà, d-le! Muzee, bată-le vina. Și că nu-i nici un păcat să le ții în casă, spuneà tot d-l. suprefect. Dar știu eu de ce mi-a spus el asta! Mă crede prost. Dar am și eu un grăunte de judecată. E ca să tac din gură, să nu dau sfoară 'n țară. Parcă de asta îmi arde mie, să mă pun rău cu stăpânirea; și parcă nu știu eu, ca și dânsul, și mai bine decât dânsul, că limba slujbașului e mare, cât a boului, dar că nu-i e dat să vorbească. Ehei!... dacă aș puteà eu să spun tot ce știu!

Ca să nu-i dau de bănuit, l-am întrerupt.

— Lasă c'o să-mi spui altădată, când ne-om cunoaște mai bine...

— Da' de ce? mă întrebă mirat primarul. Doar și matale ești slujbaș ca și mine. Intre noi putem vorbì în lege. Spune mai bine să ne-aducă încă o ocà din vinul ăsta, că-i tare bun, — dare-ar bènghiu 'n el să deà de moș Anghel, că ce face și ce drege și pe unde-l dibuește, numai la el mai e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chip să bei un pahar cinstit de vin, — și să-mi potolesc o leacă setea, că mi s'a uscat beregata de când tot pălăvrăgesc. Plătesc eu!

Am protestat cu energie. Am făcut pe ofensatul. L-am înduplecat.

Ca răsplată, în ziua aceia, între câteva ocale de vin vechiu, dar treaz la minte parcă ar fi băut numai apă, primarul mi-a comunicat în mare taină că boierul aveà și-acum câteva fetișcane pe lângă dânsul, numai codănace de câte doisprezece și treisprezece ani, ba unele și mai mici chiar, alese însă pe sprinceană și hrănite de bună seamă ca gâștile la îndopat, fiindcă toate păreau fete mari în toată puterea cuvântului, chipeșe, desgheţate și durdulii. Cum știa el, primarul, de taina asta, știau de sigur și judecătorul și ispravnicul, și se știà probabil și la centru, în capitala județului cel puțin, dacă nu și în capitala țării. Dar toți tăceau chitic. Nimeni nu suflà o vorbă. Pe nimeni nu-l țineau curelele să se puie în cârcă cu boierul. Puteà conu Manole să le batjocurească, cum susțineau unii; să le ia sângele, ca să întinerească, cum afirmau alții; să le trimeată cu picioarele înainte, cum or fi plecat atâtea altele din casa lui; sau să le pângărească sufletele, sau să le

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

schingiuiască, sau să le omoare în bătăi, nimeni nu îndrăzneà să cerceteze lucrurile mai de aproape și nimeni nu-i pătrundeà sub acoperișul casei, zăvorită ca o temniță și izolată ca o cetate. Ce se petreceà îndărătul zidurilor ei? Cu ce-și omorà vremea conu Manole? Ce făceà cu fetele lui de casă? Numai unul Dumnezeu din cer poate că mai știà, sau Ucigă-l toaca. Cât despre oameni!... De ani de zile boierul nu se mai duceà la nimeni, nu mai primeà pe nimeni. Când se întâlneà cu fruntașii târgului în piață, pe ulițe, sau aici, în crâșmă, la câte-un pahar de vin, băut de-a 'n picioarele, ca la botul calului, conu Manole le vorbeà de câte 'n lună și 'n soare, le povesteà vrute și nevrute de pe vremea lui, plăteà vinul, plăteà gustările, dar ca să-i cheme și pe ei odată la el acasă ca să le deà de băut din pivnițele lui, asta ferească Sfântul!

— Și are vinuri, d-le, nu glumă, oftà amărât primarul. Poți să te plimbi în rădvan cu patru cai prin beciurile viei. Uite mata într'acolo. Cât vezi cu ochii, dela poalele și până'n muchea dealului, în dreapta, în stânga, de-a curmezișul, se întind pe sub pământ numai beciurile boierești. Și ce poloboace, d-le! Cât o casă cu două caturi. Și ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vechime, frățioare! De pe vremea lui Vodă-Cuza, dacă n'or fi și mai de demult. Să nu spun vorbă cu păcat. Am gustat și noi dintr'însele. Ne trimete și nouă, la toți câți suntem, de Paști și la Crăciun: cozonaci, turte, dulcețuri, gărăfi înfundate. O să vezi. O să bei și-o să mănânci și mata. Dacă n'o dà ochii peste cap, cum ține morțiș doctorul, când te-o întâlni întâiaș dată, o să-ți făgăduiască marea cu sarea. Așà e firea lui. De câte ori dă peste un om necunoscut, se îndrăgește de dânsul. Îi spune, îi vorbește, îi merge gura ca melița, îl încântă cu șoșeli și cu momeli, până ce-l descoase și află tot ce are într'însul. O zi, două, trei, îl ține numai în plăcinte dela curte și în panere de vin înfundat. Apoi, deodată, așà tam-nesam, nici bunătăți, nici vinișor, nici dragi mi-s ochii matale d-le cutărică. Așà au pățit-o cu toții. Și d-l jude. Și d-l Craiu, care a fost ajutor la noi înaintea matale. Și ispravnicul, și doctorul, și alte fețe mai dihai decât ale lor. Conu Manole, după ce le-a întors capul, le-a întors spatele, la toți. Deaceea, ai văzut cum îi și poartă sâmbetele și se bat de ceasul morții, doar-doar i-or mai intrà odată pe sub piele. D-l jude așteaptă testamentul. Doctorul i-așteaptă boala. Pot să aștepte mult și bine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu știu ei, ce știe satul. Vlădică-țiganul mi-a spus și-aseară că boierul n'are nici pe dracu.

Cu toate astea, și 'n ciuda asigurărilor primarului, nici în luna aceia, nici în lunile următoare, nu mi-a fost dat să-l zăresc și eu, măcar de departe. Auzeam mereu vorbindu-se de dânsul, îmi țiuiau urechile de-atâta ce-auzisem rostindu-i-se numele, dar ca să-l văd și eu, în carne și 'n oase, sau numai în oase, cum făceau haz cu toții, de asta nici pomină. Doctorul ne aduceà în fiecare zi alte pronosticuri și alt buletin despre mersul boalei. Ceilalți, cu etern aceleași glume, își băteau joc de diagnosticile lui zilnic desminţite, zilnic infirmate, cu jumătate de gură însă, neliniștiți în ei înșiși, nedumeriți și intrigați că boierul nu mai dădeà, totuș, nici un semn de viață. Judele, de cum intrà pe ușa sălii de ședințe, întrebà din ochi pe grefier dacă nu cumva l-a chemat cineva în lipsa lui dela curte. Grefierul, sculat cu noaptea 'n cap și legându-și de-a 'ndoasele cravata pe drum, se duceà glonț la arhivă să controleze încă odată corespondența. Arhivarul pândeà cu un ochiu intrările și, cu celălalt, când ușa, când, prin fereastră, cărăruia care urcà la vie. Și tustrei, pentru mai multă siguranță,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dăscăliseră, ameţiseră, abrutizaseră pe aprod cu ordine straşnice ca să-i caute din pământ, din iarbă verde, să-i scoale în miezul nopţii, să-i aducă vii sau morţi, de unde-o şti, cum o şti, dacă întâmplător cineva dela conacul boieresc ar căutà sau ar întrebà măcar numai de domnul judecător.

La început, de ce-aş minţì? toată colcăiala asta de viermi flămânzi în jurul unui cadavru prezumat, mă interesase şi mă înveselise. Mi se părea că citesc o pagină din Balzac. Apoi, cu vremea, mă săturasem şi de asta. Mi-erà silă numai cât presimţeam începutul discuţiilor lor interminabile şi m'apucau stenahoriile dela primul zâmbet premergător glumelor lor neschimbate. Şi de-o pagină de Balzac ţi-ar fi lehamite, dacă ai reciti-o zilnic, şi de mai multe ori pe zi. D'apoi de conu Manole! Pe nedrept, dar cu atât mai vârtos, îl făceam pe el direct responsabil de zelul detractorilor lui. Nu voiam să-i mai ştiu de nume. Nu speram şi nu ţineam să-l mai întâlnesc. Prea îmi împuiaseră urechile cu dânsul. Aveam impresia că-l cunosc de când lumea. Dacă l-aş fi întâlnit acum, l-aş fi recunoscut cale de-o poştă. Slab, pipernicit, uscat ca o bucată de iască veche, tremurând din cap şi din mâini, bâţâind pe picioare, păstrând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doar când și când, în licoarea spălăcită a ochilor, reflexul focului de altădată: o scânteiere de vicleșug, o licărire de dorinți senile. Nu mi-l închipuiam altfel. Și dacă n'ar fi fost cărțile lui, blestematele lui de cărți, pricepeți bine că mi-ar fi păsat de Conu Manole ca de papucii maichii Domnului. Dar erau cărțile. Altele, să fi dat cu tunul, nu se mai găseau în tot târgul. E drept că nevasta ispravnicului aveà și ea o bibliotecă. Erà renumită cale de două ceasuri împrejur. Intr'o zi, m'a invitat la ea, să-mi aleg după placul inimii. M'a primit într'un camizol bleu-ciel, decoltat până la brâu, împodobit cu dantele roze, prin cari se vedeau, sub trei rânduri de guși, patru rânduri de sâni și cam tot atâtea straturi de pântece. Cu ahturi și oftaturi languroase, cu lungi ochiade muribunde, plângându-se amarnic de lipsa de înțelegere a societății provinciale și suspinând din profunzimile corsajului după elita intelectuală a capitalei, alegeà volumele din rafturi, unul câte unul, cu propriile ei mâini și mi le așezà, cu gesturi eterice, pe genunchi. După fiecare nume de autor sau titlu de carte, murmurà în extaz: Ah! Dumas! Ah! contele de Monte-Cristo! Ah! Georges Ohnet! Ah! Dama cu camelii!... In vremea asta, mâna

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

uitată sub tomul deschis se închideà pe pulpele mele și sânii, agitați de focul sacru al literaturii, îmi băteau coastele ca două geamandure.

Nici nu știu cum am scăpat din strânsoarea atâtor maldăre de cărnuri și cum am ajuns la judecătorie. Prin ferestrele deschise mi-au întins brațele cerul albastru și via boierească. Nu mi-a lipsit mult să strig cu entuziasm: trăiască conu Manole! Slăbiciunea, uscățimea, mi se păreau de data asta virtuți cardinale. Dar n'am strigat. Dimpotrivă, m'am uitat cu jind, cu ciudă, cu parapon, la conacul ascuns în cuibul lui de verdeață, ca un mausoleu de cărți, cu porțile zăvorite.

Ah! dacă m'aș fi găsit eu printre ele. Dacă aș fi putut să le mângâi, cu degete amoroase, scoarțele sfredelite de cari, paginile prăfuite. Dacă aș fi putut să le citesc...

Mai ales că, dela o bucată de vreme încoace, totul te îndemnà la citit. Liniștea târgului. Mediocritatea oamenilor. Frumusețea naturii. Nopțile din ce în ce mai scurte și zilele mai lungi. Luna Mai erà pe sfârșite. Aerul erà încărcat de mirosul viilor în floare. Când dà într' amurg, talangile dela gâtul vitelor sunau mistic în depărtare, ca și cum procesiuni invizibile de clo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

potnițe mănăstirești ar fi coborît în vale, printre dealurile Cotnarilor. Și de pretutindeni, pe toate potecile cari duceau la fântâna Robilor, pâlcuri de fete, cu cobilițele pe umăr, treceau vesele și gureșe, ca stoluri de vrăbii.

Imi spuneam cu necaz și cu deliciu: — în parfumul, în poezia asta ambiantă, să citești o pagină necunoscută de Voltaire, un vers inedit din vreun poet al Pleiadei, o carte plină încă de misterul filelor netăiate! Sau să visezi! Sau să iubești!

Să iubesc? N'aveam pe cine. Să citesc? N'aveam ce. Eram constrâns prin urmare să visez.

Hoinăream după amiezi întregi, fără altă țintă decât a visului, pe cărări neumblate, prin vii neîngrădite, peste văi și peste dealuri. Ca toți magistrații din restul țării lăsam redactarea sentințelor pe seama grefierului sau a șapirografului, și mă îmbătam, ca un om nărăvit în rele, de soare, de cer, de aer, de efluviile subtile ale pământului, dar în realitate mai tari și mai de temut decât vinul. Alteori luam cu mine un volum de poezii. Erà singurul meu volum de versuri. Un Baudelaire ros, soios, făcut ferfeniță. Atunci, profitând de răbdarea naturii mute, declamam în gura mare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câmpurilor idilice, poemele muiate în nectar și fiere ale poetului citadin.

Așà s'a făcut că într'o seară, — revenind dintr'unul din vagabondajele astea nesfârșite, ars de soare, colbăit parcă m'aș fi tăvălit în pulberea drumurilor și cu toți scaeții de pe garduri prinși de mine, dar cu inima plină de cântece și de lumină, — am găsit pe tovarășii mei de masă acri parcă ar fi mâncat aguridă, și trăsniți și bosumflați, parcă le-ar fi înviat din morți conu Manole. Judecătorul abià mi-a răspuns la salut. Iar domnii ceilalți, s'au mulțumit să mormăiască printre buze un fel de «bună seara» scurt ca un sictir.

Cum eram lihnit de foame și prea vesel ca să mă burzuluiesc de supărarea lor, i-am lăsat să-și rumege nemulțumirea în voie și mi-am văzut liniștit de ciorba mea. Am mâncat-o cu poftă. Am mâncat cu aceiaș poftă și-al doilea fel de bucate. Și tocmai mă pregăteam să 'ncep pe-al treilea, în aceiaș tăcere, glacială din partea lor, încântată din partea mea, când judecătorul, scandalizat probabil de calmul conștiinții mele sau nedorind, poate, să-mi tihnească mâncarea, a isbucnit deodată:

— Păi! se poate, ajutorule, să-mi faci, una ca asta?!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Am căscat spre dânsul ochii cei mai inocenți din lume:

— Eu?!... Ce să fac, d-le jude?

— D-ta!... om de familie, om de societate, om de lume, om bine crescut, să te porți... adică să nu te porți... să nu știi să te porți... să... să...

Sâsâià și bolboroseà fără să-și poată termină fraza. Il treceau năduşelile. Vedeam bine că-i erà teamă să nu mă jignească cu un cuvânt prea tare. In schimb eu mă înroşisem de-al binelea. Dela primul cuvânt asupra creşterii, mă gândisem imediat la Anica, nepoata crâşmarului, pe care o înghiesuisem cu câteva seri mai înainte în bolta de viță din fundul grădinii. Fata nu spusese nici cârc. Nu se împotrivise. Ba mi s'a părut chiar că, spre sfârşite, gustase şi ea, cu onestitate, partea ei de plăcere. O fi pus-o însă dracu să vorbească mai pe urmă. O fi luat-o gura pe dinainte. Cine ştie cum i-o fi scăpat vreo vorbă. Şi-au prins de veste părinții. Dar chiar aşà să fi fost, îmi repetam eu, la ce se amestecà judecătorul în daravera dintre mine şi Anica? Ce-l priveà pe el pățania fetii? La rigoare, crâşmarul ar fi fost în drept să-mi ceară socoteală. Deşi şi cu el m'aş fi descurcat cu într'un fel sau altul, chiar dacă nu i-aş fi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spus pe șleau, dela obraz, că pe Anica lor n'o găsisem tocmai așà și pe dincolo. Dar judecătorul!

Deaceea, mult mai liniștit și mai sigur de mine, i-am răspuns rece:

— Nu vă înțeleg, d-le jude. Nu înțeleg amestecul d-voastră în afacerile mele strict personale.

De data asta judele sări în aer ca o minge. Gesticulà și exclamà:

— Cum domnule!?... Il auziți, domnilor?! Eu primesc bobârnace pentru dumnealui! Mie îmi crapă obrazul de rușine în lipsa dumisale! Eu încasez! Eu plătesc! Eu m'aleg cu ponosul! Și n'am nici măcar dreptul să protestez.

Tot așà de rece, dar mai tăios, i-am replicat:

— Nu vă cer nici să încasați, nici să plătiți în contul meu, d-le judè. Dacă are cineva să-mi ceară vreo socoteală, vă rog să-l trimcteți la mine.

Exasperat, judele ridică brațele în tavan:

— Dar unde să te găsească, domnule!... că toată ziua îmi umbli hai-hui.

In momentul acela intră pe ușă, cu o farfurie într'o mână, cu șervetul în cealaltă, săltăreț în mișcări și jovial la față, moș Anghel. Atâta mi-a trebuit. Crezând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că intrarea asta teatrală erà pusă la cale de cu vreme, m'am sculat dela masă ca o furtună și privind pe crâșmar în albul ochilor, am declarat răspicat și eroic:

— Unde să mă găsească? Aici! d-le jude. Oricine are să se plângă de mine, să pofteasscă acasă sau aici!

Moș Anghel se uità cu ochi speriați la mine și sunt sigur că dacă n'ar fi avut ambele brațe ocupate și-ar fi făcut cruce cu amândouă mâinile. Judele își prinsese capul în palme:

— Il auziți, domnilor! Vă spuneam eu c'a căpiat! Poftim! Alta acum! Să-i aduc pe conu Manole aici! Și încă la orele astea!

La rândul meu îl priveam crucindu-mă. Ce căta acum conu Manole între mine și Anica? Cum eram cu toții surescitați nu ne-am putut explică repede confuzia. Abià după ce ne-am potolit puțin spiritele, am putut să-mi dau seama de ceeace se petrecuse în realitate. Ia! mai nimica toată.

Boierul ieșise în după amiaza aceia după târgueli, se abătuse pe la judecătorie unde aflase, dacă nu știà cumva de mai înainte, că un nou ajutor erà numit de câteva luni la Cotnari, și-și exprimase, în termeni destul de aspri pe cât se pare, mirarea că nu găsisem de cuviință să-i depun, din prima

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

săptămână, cartea de vizită. Netăgăduit, boerul aveà dreptate. Judecătorul aveà și el partea lui de dreptate. Azi le-o recunosc bucuros. Nici nu-mi intră în cap cum am putut să dau proporții enorme unei formalități fără pic de însemnătate. Dar eram tânăr și iritat. In loc să fac haz de mutrele lor aiurite sau de propria mea păcăleală cu nepoata crâșmarului, m'am supărat ca văcarul pe sat. După ce-am invocat tot felul de scuze, unele mai absurde și mai de reacredință decât altele, am declarat că principiile mele (cari principii?! dragă Doamne!), că boala boierului, că moravurile lui bine cunoscute, nu mă autorizau să fac un gest inutil de politeță. Ba am împins perfidia până acolo, încât tot pe ei i-am făcut răspunzători de incorectitudinea mea, afirmând sus și tare că în definitiv dela ei știam că boierul e un «bătrân satir» și că de câteva luni în șir trage să moară. Perfidia asta dealtfel, cum se întâmplă adesea în relațiile dintre oameni, mi-a și ușurat situația. De teama indiscrețiilor mele posibile, sau a scandalului, m'au lăsat în plata lui Dumnezeu. Din seara aceia mi-am recâștigat complect libertatea. Nu mai aveam să dau seamă nimănui de felul cum îmi petreceam zilele și nopțile. La judecătorie, în afară de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

minimum orelor de slujbă, dădeam cu praiștea. La faimoasele mese comune și la aperitivele tot așà de comune, nu mă mai arătam decât din an în Paște. Mâncam pe apucatele, unde se întâmplà și ce găseam. Hoinăream în schimb cu frenezie. Descopeream în fiecare zi alte minuni de frumuseță de-ale naturii și, câteodată, printre vițele nebune de vie sau, mai pe furiș, între două pârleazuri, și câte-o solidă frumuseță, în carne și 'n oase, de prin satele megieșe. Imi plăcea să le încânt cu vorbe îndrăznețe, meșteșugite, culese de prin cărți; tot așà cum la rândul meu mă lăsam sedus de vorba lungă, rară, potolită, sfătoasă, a moșnegilor moldoveni. Ii vedeam venind de departe. 'Nalți sau scunzi, dar deopotrivă de dârzi pe picioarele lor bine legate, abià aduși din spate și măsurând larg pământul cu toiegele lor masive cari ar fi cântărit câteva ocale drepte și 'n mâinele unui flăcău. De cum îi zăream, făceam așà ca să le ies în cale. Schimbam o vorbă-două, la 'nceput, de sănătate, de vreme, de biruri, de recoltă. Apoi, pe nesimțite, trăgându-i de limbă, lărgeam hotarele ideilor. Nu pot să spun că tot ce auzeam dela dânșii, dela toți, erà literă de evanghelie. Dar dela unii dintre ei am aflat într'un ceas mai multă înțelepciune decât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aleargă într'un an în automobilele Bucureștilor, și mai multă omenie decât se poate găsi, într'un veac, în sufletele cârmuitorilor.

O singură dată mi s'a întâmplat să nu observ pe un bătrân care se apropià de mine. Aveam pe eternul meu Baudelaire pe genunchi. Dar nu-l citeam. Cu ochii pierduți în gol, rememoram probabil vreun vers uitat sau gustam în tihnă pacea înserării. Deodată, ca la doi pași în dreapta mea, am auzit un glas răstit, dar plin totuș de oarecare voie bună:

— Bună ziua, căciulă, că stăpâne-tău n'are gură...

M'am uitat în pripă la moșneag. Erà un om ca de vreo șaizeci și cinci-șaptezeci de ani, dar voinic încă, spătos, îndesat și drept ca o lumânare. I-am răspuns cuviincios:

— Bună seara, moșule. Iartă și d-ta. Nu te-am văzut venind.

Și m'am sculat respectuos, scuturându-mi părul pe care-l purtam lung și visurile cari îmi împăinjeneau încă ochii.

Bătrânul s'a apropiat de mine. Nu mi-a întins mâna. Dar cu un deget care erà așà de străveziu încât părea de ceară, mi-a arătat cartea:

— Ce citeai acolo, mă rog matale?

— Ia o carte de poezii, moșule.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Poezii?!...

Bătrânul stătù pe gânduri un moment, parcă ar fi vrut să-şi aducă aminte ce-s acelea, poezii. Şi-a amintit de sigur în cele din urmă, fiindcă mi-a cerut:

— la citeşte-mi şi mie una, rogu-te.

M'am scuzat, zâmbind:

— V'aş citì cu plăcere. Dar nu-s în româneşte. Sunt în altă limbă. Pe franţuzeşte.

— Or fi de Musset atunci, bată-l norocul! E de vârsta matale. Il citeam şi eu, ehei! pe vremuri, când îmi alergau ochii, ca telegarii, după cucoane.

Bătrânul râdeà înveselit. Dar se oprì deodată. Făcù un pas îndărăt. Mă măsură, încruntat, din creştet până 'n talpă. Şi pe când eu îmi dădeam cu gândul că trebuie să fie vreun proprietar de vii, de prin partea locului, deoarece citise pe Musset, el, sărind dela o ideie la alta, mă întrebă cu îndoială:

— Mă gândesc... Să nu-ţi fie cu bănat că te întreb... Dar nu-i fi carecumva mata noul ajutor de judecător din Cotnari?

— Ba chiar eu, moşule.

Bătrânul se bătù cu mâna peste frunte:

— Tiii!... domnule... ce bine-mi pare că te văd. De când te caut! E şi drept că puteam să trec pe lângă mata de zece ori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fără să te recunosc. Mi 'nchipuiam un om bățos, arțăgos, un fel de țărănoi ajuns. Și când colo!... Ia dă-te mai încoà, tinerelule, să te văd cum arăți.

Mă examină sumar, dar cu sprincenele încrețite, mă judecă, mă cântări, și găsindu-mă pesemne pe placul lui, clătină din cap, adăugând ca pentru el singur:

— Poftim!... să mai crezi în ce spune lumea!... Dacă nu-l vedeam citind pe Musset!...

Eu, fără să mă întreb ce credeà lumea și fără să rectific opinia favorabilă ce și-o făcuse despre mine fiindcă mă găsise «citind pe Musset», am crezut că e de datoria mea să răspund la politeță cu politeță, și l-am îmbiat:

— Dacă m'ați căutat pentru vreo petiție, puteți să mi-o dați. Știu că nu e tocmai legal s'o rezolv aici, în mijlocul câmpului. Dar de hatârul d-tale o să calc și eu, odată, legea.

Bătrânul protestă, glumind.

— Lasă legile în pace, măi nepoate. Nu le mai călcà și mata, că le calcă destule vite încălțate. Dă-mi mai bine mâna. Pe-a mea ți-o dau, cum o vezi, goală pușcă, fără petiții.

Și strângându-mi mâna lung, cu vigoare, îmi declară:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Imi pare bine de cunoștință.

Strângându-i-o și eu la rândul meu, i-am spus, însă glumind:

— Aș vreà să-mi pară și mie bine... dar nu mi-ați spus cu cine am onoarea.

— Așa-i! Unde-mi erà capul! Vezi matale, bine-a zis cine-a zis că vanitatea e mare lucru la casa omului. Ridică nasul când nici nu gândești. Eu mi 'nchipuiam, de bună seamă, că toată lumea mă cunoaște. Așa-s bătrânii. Uită că mai sunt și tineri pe lumea asta. Iartă-i și mata. Imi dai voie să mă recomand.

Și se prezintă simplu, fără să accentueze cuvântul «boier», rostit mai mult din obicinuință:

— Eu sunt boierul Manole Arcașu.

Va recunoaște oricine că la toate puteam să mă aștept, numai la asta nu. Degetele mi s'au muiat în mâna lui solidă și i-am arătat, fără umbră de îndoială, o mutră așà de caraghioasă, așà de stupidă, de om căzut din lună, încât boierul m'a întrebat, pe jumătate mirat, pe jumătate posomorît:

— Matale-ți pare rău că m'ai cunoscut?

Am bâiguit repede: — Da... Ba nu... Se poate!... Cum puteți să credeți una ca asta?... Dimpotrivă.

Dar conu Manole nu mă lăsă să mă în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curc multă vreme în crâmpee de fraze descusute. Bătându-mă ușor cu palma peste umăr, mă îndemnă prietenește:

— Haide!... Haide!... Să nu ne începem cunoștința cu o minciună. Spune mai bine cum e drept. Nu e vina d-tale. Ii fi auzit pe atâția vorbindu-mă de rău...

Am tăgăduit cu energie că aș fi auzit de așà ceva, deși mă ispiteà grozav gândul să pun o vorbă bună pentru amicii dela moș Anghel. Mai simplu, mi-am explicat surprinderea văzând în fața mea un om în toată puterea vârstei, pe când mi se vorbise de un om bolnav, de aproape nouăzeci de ani.

— Bolnav?! se rățoi conu Manole, asta nici gând. Dar că am nouăzeci de ani bătuți pe muche, asta-i adevărat, din păcate! îmi confirmă el cu o tristeță prefăcută în glas, pe când în ochi îi mijeau două scântei de voioșie.

Nu m'am putut oprì să nu exclam:

— Cum faceți atunci, ce faceți, ca să fiți așà de tânăr!

— Crezi că ești cel dintâi care mă întrebi? mă întrebă la rândul lui conu Manole, ferindu-se astfel să-mi deà un răspuns. Da' de ce să mai vorbim de pacostea asta de vârstă și de lucruri triste! De ce să ne

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stricăm ziua de pomană? Ce-ar fi, dacă mi-ai citi mai bine din Musset?

A trebuit să-i mărturisesc că n'aveam pe Musset la mine, ci pe un poet cu mult mai mare, care umpleà acum lumea cu parfumul florilor lui de suavitate și de otravă, pe Baudelaire. Boierul n'auzise de numele lui. Mă priveà făcând un ochi mai mic, și cu un surâs incredul în colțul gurii. Cu atât mai stăruitor însă insistà să-i citesc din el. Și, fără să-mi dau eu singur seama de ce, poate fiindcă poezia asta e mai izbitoare și mai ușor de înțeles decât altele, poate fiindcă pe mine însu-mi mă subjugaseră în copilărie contrastele ei brutale, poate pentrucă un gând obscur îmi șoptise să pun la încercare rezistența bătrânului, am ales «Une charogne». O știam pe de rost. O recitam, de sigur, fără știința declamației, dar cu toată căldura și avântul tinereții. Nu-mi scăpà în vremea asta nici o tresărire de pe fața conului Manole.

La început a ascultat-o cu atenție încordată, dar fără prea mare interes. Mi s'a părut doar că strâmbă ușor din nas, la prima evocare a hoitului. S'a obicinuit însă destul de repede cu mirosul pestilențial care transpiră din fiecare rând, din fiecare cuvânt al descripției macabre. Instinctiv dădeà

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

capul pe spate şi-şi închideà pleoapele, par-c'ar fi vrut să se ferească de duhoarea morţii. Nu i s'a deşteptat, un moment, interesul, decât când am ajuns la pasagiul acela, aproape idilic, în care poetul compară formele indecise ale cadavrului în descompunere cu începutul unui vis. Apoi, am tăcut. Am tăcut lung, ca şi cum poezia s'ar fi terminat acolo. Şi numai după ce boierul şi-a întornat spre mine o privire cercetătoare şi nedumerită, aşteptând totuş ceva, deşi vedeà că tăcusem, am reluat încet, în surdină, versul acela sumbru, patetic şi grandios ca un marş funebru de Beethoven:

— Et pourtant vous serez semblable à cette ordure....

Boierul şi-a ridicat capul deodată. Soarele, apunând, îi luminà fruntea. In jurul nostru natura întreagă, spectrală sub limbile de foc cari lingeau cerul, părea complice cu fatalitatea morţii peste care planează, triumfătoare, eternitatea iubirii din poemul lui Baudelaire.

Şi când am sfârşit, când am invocat, larg ca o rugăciune:

Alors, ô ma beauté! dites à la vermine
Que vous mangera de baisers,
Que j'ai gardé la forme et l'essence divine
De mes amours décomposés!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

conul Manole, cu glasul surd, sugrumat de emoție, n'a putut să-mi spue decât:

— Ai dreptate... E mare... E mai mare... Și nu știi... N'ai de unde să știi, ce-au trezit, ce-au răscolit în mine, stihurile astea.

In seara aceea nu i-am mai citit, nu ne-am mai vorbit, aproape. Mi-a cerut să-l întovărășesc o bucată de drum. Mergeà tăcut, preocupat. La urcușuri o luà înainte, parc'ar fi fugit de el însuș sau că cineva l-ar fi alungat din spate și, oricât eram de obicinuit cu mersul, mi se păreà că abià puteam să mă țin de dânsul. Il spionam cu coada ochiului. Vroiam să-i surprind o ezitare, un moment de slăbiciune. Ajungeà însă pe muchea dealului, fără să gâfîiască măcar. In dreptul unui podeț pe care-l știam șubred și cu o scândură lipsă, am vrut să-l previu. Nici nu mi-a lăsat timp să schițez o mișcare. Dintr'o săritură erà de partea cealaltă a podului. Nu s'a oprit decât la răspântia care desparte șoseaua națională în două, cea din dreapta coborând spre târg și judecătorie, cealaltă urcând spre fântâna Robilor. Acolo mi-a întins mâna. Mă așteptam la un cuvânt de mulțumire, de amabilitate, cel puțin de formă. In loc de asta, mi-a cerut brusc cartea și mi-a spus

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nici pe mâine, nici la revedere, nici măcar pe cândva, pe altădată, ci pur și simplu: bună seara. Și-a dispărut în noapte.

M'am întors acasă destul de perplex. Fără voia mea îmi jucau în minte cuvintele primarului: două-trei zile de vin, de plăcinte, de prietenie la toartă, și pe urmă basta! Cu mine nu durase nici măcar atât! O poezie recitată, un schimb, — și nici acela prea lung, — de banalități convenționale, și despărțirea, scurtă ca o ruptură. Vinul nu mă ispiteà. Nici plăcintele. Aș fi vrut însă o dovadă, cât de vagă, de interes. Mi-ar fi plăcut, — de ce m'aș înșelà singur? — să-l văd preocupat de ceeace sunt, de ce fac, ce visez, ce cred, ce râvnesc, ce năzuesc.

Nu sunt orgolios din fire. N'am nici vanități, nici susceptibilități puerile. Mi-e complect indiferent ce-ar puteà să creadă despre mine o circadă de boi sau anonimele turme omenești. Dar, pe vremea aceea, țineam încă la opinia egalilor. Și conu Manole, deși îl cunoșteam abià de un ceas, cu toate că mă jignise oarecum cu plecarea lui precipitată, — oricât încercam eu să i-o pun pe seama poeziei lui Baudelaire, — mi se părea, sincer, altfel decât cum mi-l închipuisem, cu totul altfel de cum îl vedeau ceilalți și ceva mai mult decât un egal. Imi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

repetam, cu stupoare: la nouăzeci de ani buchiți simțeà poezia modernă! Și la acceaș vârstă aveà în ochi, în glas, în flexibilitatea trupului, o tinereță care făceà de rușine generația mea dezamăgită și sleită. Uitând momentul penibil al despărțirii, nu mă mai gândeam decât la misterul vitalității acesteia prodigioase. Ce-o fi făcând ca să fie, sau ca să pară măcar așà de tânăr? Cum și-a putut păstrà judecata neatinsă? Prin ce miracol, mai ales, și-a salvat frăgezimea sensibilității? Bătuse de mult miezul nopții și eu, întorcându-mă când pe-o parte, când pe alta în așternut, întorceam în acelaș timp și pe-o față și pe alta și pe toate fețele posibile, aceeaș problemă. Căutam zadarnic cauze naturale, explicații plauzibile. Ipotezele cele mai absurde, anti-naturale, anti-științifice sau supra-naturale, mi se păreau singurele veridice. Nu mi-a lipsit mult să dau crezare bârfelelor de mahala. Ba sunt sigur că în momentul când în sfârșit mă furà somnul, în clipa când ultimele realități întrezărite printre gene se îngână cu primele visuri, am văzut pe conu Manole, cu coarne pe cap și cu coadă de diavol la spate, distilând în alambicuri sticloase ca ochii Satanei, elixiruri de viață lungă.

Deaceea, să nu vi se pară straniu că a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doua zi de dimineață, buimăcit de somn, aiurit de vise și părându-mi-se că tot visez încă, am sărit ca ars din așternut și m'am ghemuit în fundul patului, când l-am văzut intrând pe ușă ca la el acasă, și străbătând odaia cu pași mai siguri, dacă se puteà, decât în ajun. Mi-au trebuit câteva minute ca să mă reculeg. In vremea asta el îmi explicà simplu că a venit să-și repare impoliteța din seara precedentă și că mă rugà să primesc în dar un paner cu vinuri și alte bunătăți, pe cari le aduceà în spinare o namilă de om cât un munte, spân, buzat și negru la față ca fundul ceaunului. Am recunoscut, din auzite, pe Vlădică-țiganul; mi-am adus aminte de vinul și plăcintele primarului; și am refuzat, curtenitor dar hotărît.

— Nici măcar o leacă de vinișor? mă întrebà surprins și mâhnit boierul.

— Nimic! Nimic! coane Manole. Vin nu beau. Mâncarea-i pentru mine floare la ureche. Trăiesc cu aer și cu cărți. Cărți, dacă ai, primesc din toată inima.

— Tiii!... de ce nu mi-ai spus-o asta de aseară, măi copilule, exclamă necăjit conu Manole. Il încărcam pe Vlădică al meu cu bucoavne, ca pe un catâr mănăstiresc.

— Nu-i nimic... O să-l încarci d-ta altă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dată. Și, mai ales, — am adăugat glumind, — nu uită să strecori printre ele și vreuna cu învățături de viață lungă.

— Iar îmi pizmuiești bătrânețele, măi mânzule! mă amenință cu degetul conu Manole. Apoi, ridicând brațele în aer, ca și cum ar fi invocat mărturia cerului: — Păi, bine, nătăfleață ce ești! Cum vrei să trăești mult dacă bei și mănânci pe sponci! Nu uită, măi băete, vorba veche: mănâncă bucate de azi și beă vin de an-țărț, dacă vrei să trăești cât lumea.

— Intre noi doi, ochi în ochi, coane Manole, d-ta mănânci și bei cum spui?

— Asta-i altă poveste! se apără boierul. Nu știi matale cealaltă vorbă: fă ce spune popa, dar nu fă ce face el.

— Apoi vezi!

Și uitându-ne unul la altul, ca doi cumetri cari se prind cu ocaua mică, ne-a pufnit râsul pe amândoi.

Dealtfel, conu Manole râdeà mereu, râdeà pentru te miri ce și mai nimica. Mi-am dat seama din primele zile, — fiindcă acum ne vedeam zilnic, dacă nu de două și de câte trei ori pe zi, — că una din laturile cele mai caracteristice ale naturii lui, bogată în tot felul de fațete și aspecte, pe cari nu le-am putut descoperì decât cu vremea și una

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câte una, erà veselia. Ceeace îndeobște lasă indiferenți pe alții sau îi întristează, pe el îl înveseleà. Spectacolele naturii îl făceau să zâmbească; spectacolele vieții îl făceau să râdă; însuș spectacolul morții nu izbuteà să-i întrerupă voia bună.

Ni s'a întâmplat așà, odată, să ne-ajungă din urmă un modest cortegiu mortuar. Burà ca prin sită. Erà ceață și frig. Dealurile se pierdeau îndărătul fâșielor negre de nouri cari atârnau și se târau pe pământ ca draperii funerare. In atmosfera asta lugubră am văzut urcând drumul cimitirului, opintindu-se din greu și lunecând la tot pasul, un popă cu poalele antereului prinse în brâu, patru vlăjgani cari abià duceau pe umeri un cosciug din scânduri de brad negeluite și o femee despletită care boceà, urlà și se văicăreà în urma mortului. Pe mine m'a mișcat, m'a emoționat tragedia asta simplă, aproape pierdută în tragedia imensă a naturii. Nu sunt credincios. Nu sunt superstițios. Dar când cosciugul a trecut pe lângă noi, mi-am scos pălăria și, pentru întâiaș dată de când nu mai țineam minte, mi-am făcut cruce. Firește, nu mi-am făcut-o pentru mine, și nici pentru mântuirea mea. Am făcut-o mai ales de hatârul femeei. Mi-am spus, probabil, că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

văzând pe un străin rugându-se pentru răposatul ei, biata femee se va simți mai puțin singură, mai puțin părăsită.

Când mi-am întors însă ochii spre conul Manole, boierul râdeà sardonic. L-am întrebat, fără să-mi pot stăpâni cu totul o mirare vecină cu amărăciunea, ce găseà de râs în spectacolul acesta lamentabil. Conul Manole a ridicat din umeri:

— Ia, vezi mata, că eu îi cunosc. Îi cunoșteam pe amândoi mai bine, după câte văd acum, decât te cunosc pe mata. Ea, lelea Catinca, o femee!... bună s'o pui pe rană. El, badea... dar să nu-i mai pomenesc numele de ocară, un bețivan fără pereche. I-a mâncat averea neveste-sei în crâșme. I-a mâncat sănătatea. De câte ori se îmbătà, și se îmbătà de cum se luminà de ziuă, o stâlceà în bătăi.

Și-acum, ai văzut-o. Ea, în loc să zică bogdaprostului c'a scăpat de dânsul, îl jelește. Și matale, om întreg, îți faci cruce.

N'am vrut să recunosc, pe dată, că viața e plină, ca și moartea, de ironii arareori subtile, de cele mai adeseori grosolane, și că numai cine le înțelege poate să-și păstreze, nealterate, seninătatea zâmbetului, egalitatea sufletului și sănătatea trupului; dar în inima

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mea și aproape fără știrea mea, cuvintele conului Manole lăsau pârtie adâncă.

Acum, de cele mai multe ori fără motiv, eram vesel ca și dânsul. Priveam natura cu mai multă încredere și existența, ca și cum mi-aș fi încordat brațele în fața ei. Râzând mai des, mi se părea că-s mai puternic; și descoperindu-mi o vigoare pe care nu mi-o bănuiam, aveam senzația vie că opresc timpul în loc. Ce-ar fi, dacă...

Presimțeam un adevăr încă obscur. Ca orbul care simte pe piele căldura dulce a soarelui și bâjbâiește prin întuneric, după lumină, așà simțeam și eu că un adevăr imanent mă împresoară din toate părțile. Il dibuiam. Il pipăiam. Știam că există.

Imi mai trebuià doar formula.

Intr'o dimineață, sculându-mă mai bine dispus ca de obicei, cu toate simțurile îmbătate în acelaș timp de mirosul aerului curat care năvăleà pe ferestrele deschise, de cântecul păsărilor, de transparența cerului albastru, de savoarea vieții pe care o aveam parcă pe buze și pe limbă, mi s'a părut c'o găsesc. Dacă n'am strigat: Evrika! ca unul din faimoșii mei predecesori, e probabil fiindcă-mi lipsește candoarea sau curajul. In schimb, am alergat într'un suflet să dau de conu Manole. L-am găsit stând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

turceşte ca un înţelept, pe un purcoi de fân, cu un muc de ţigară stinsă în colţul gurii. I-am strigat de departe:

— Am găsit, coane Manole, am găsit!

Conu Manole şi-a dat cu o sfârleză pălăria de paie mai pe ceafă, s'a uitat cu un ochi mai mic la mine, cum se uită de câteori îi ardeà de glume, şi m'a întrebat:

— Ce-ai găsit, nepoate?

— Am găsit secretul eternei tinereţi!

— Nu mai spune! Şi-ai găsit matale singur năzdrăvănia asta?

Fără să mă las demontat de incredulitatea boierului, mi-am început cu entuziasm tirada filozofico-ştiinţifică. In termeni ditirambici am făcut apologia râsului sănătos, a râsului care rând pe rând încordează şi destinde muşchii obrajilor, ai pieptului, ai pântecelui, râs fizic în aparenţă dar care, prin mijloace necunoscute, pe căi misterioase, dă brânci sufletului şi exaltează forţele vitale ale omului. I-am demonstrat cum printr'o disciplină inteligentă, printr'o gradaţie severă, printr'o riguroasă şi savantă reglementare a râsului instinctiv, — un fel de gimnastică suedeză a muşchilor faciali şi abdominali, — s'ar puteà întreţine, chiar în organismele cele mai debile, focul sacru şi salutar al vieţii. Şi-am terminat, dându-l pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el însuș ca exemplu, vrând să ilustrez cu el practica și teoria râsului.

De data asta însă conu Manole, care-mi ascultase cu răbdare de înger toată poliloghia, m'a oprit scurt:

— Spui prostii!...

— Cum?!

— Apoi bine, bre omule, dai o pildă și uiți două.

— Ce-am uitat, coane Manole?

— Ai uitat că animalele nu râd. Prin urmare, după teoria matale, ar trebui să se nască moarte. Și-ai uitat că muerile hlizesc și chihotesc tot timpul. Prin urmare, tot după teoria matale, ar trebui să trăiască îndoit și întreit cât bărbații. Ori, trăiesc și mai puțin, și se sbârcesc și mai de vreme, după cum am observat la cucoanele din generația mea. Ei! ce ne facem atunci cu teoria, fiule? Pe unde scoatem cămașa, nepoate?

Ochii conului Manole îi scăpărau în cap ca doi diavoli. N'am avut curajul să-i stric cheful. Și n'am avut prostul gust să m'arăt mofluz. Am înghițit în sec. Poate c'am înghițit și cu noduri. Dar făcând haz de necaz, cum se spune, nu m'am lăsat doborît de-o înfrângere, în definitiv plăcută, fiindcă dădusem astfel prilej unui bătrân prieten să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se desfăteze puțin pe socoteala mea. Și bine mi-a priit. Hazul s'a schimbat repede în râs adevărat. Peste un ceas habar nu mai aveam că în aceeaș dimineață mă crezusem eroul unei descoperiri memorabile. Iar în zilele următoare umpleam din nou cerul și pământul cu ecourile veseliei mele, fără să mă mai sinchisesc de sistematizări aride, ba ușurat mai curând că scăpasem așà de ieftin din pacostea și beleaua teoriilor indigeste.

Râdeam prin urmare. Și-aș fi continuat, de sigur, să râd până în vremurile de apoi, dacă, din nefericire, tocmai atunci, un nour nu s'ar fi ivit în zarea prieteniei noastre, un nour, la început nu mai mare ca o gămălie de ac, dar care, cât ai bate odată din palme, a crescut, s'a umflat, s'a desfundat și s'a revărsat, impetuos și năvalnic, așà cum se desfundă și se revarsă, de-ai crede că Dunărea ea însăș și-a ieșit din matcă, diversele noastre Câcaine orășenești. Ce se întâmplase, ce se petrecuse în adevăr așà de groaznic? Nimic în aparență. Totul în realitate! Elita târgului aflase că eram în bunele grații ale boierului.

Vestea, — după cum am reconstituit scenele astea intime numai cu mult mai târziu, — a căzut ca un trăsnet din cer senin peste capetele conmesenilor mei de până mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ieri. Primul moment se pare că a fost un moment de stupoare universală. Doctorul care mă zărise cel dintâi, braț la braț cu conu Manole, nu-și credeà ochilor. Judecătorul și toți ai lui, cu șezuturile în aer și cu scăfârliile, lipite una de alta, sub lampa atârnată de mijlocul tavanului, ascultau destăinuirile medicului de plasă și nu-și credeau urechilor. Stupoarea n'a ținut însă mult, cum nu pot aveà lungă durată nici una din marile emoții sau pasiuni omenești. Viața n'ar fi posibilă altfel. De a doua zi chiar, în larma și zeflemelele generale, au început pronosticurile. Câțiva mi-au dat o săptămână de prietenie. Alții două. Nici unul trei. Dar nimic nu e statornic pe lumea asta. Trec clipele. Trec ceasurile. Trec anii. A trecut și sorocul stabilit de dânșii. Și-a venit, lugubră și lamentabilă ca toate dezamăgirile oamenilor, numărătoarea lunilor cari se încăpățânau să mă găsească tot în tovărășia conului Manole. Bieții mofluzi nu mai înțelegeau nimic. Le pierise pofta de mâncare. Li se lungiseră nasurile. Li se pleoștiseră urechile. Singur medicul de plasă și-a mai păstrat câtăva vreme optimismul profesional. Rânjind cu buzele suflecate până la gingii, își arătà acum pe de-a 'ntregul colții galbeni, punctați cu negru, ca patru za-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ruri scoase din uz. Vrând să tenteze sau să sfideze soarta, făceà rămășaguri peste rămășaguri, pe-o țuică, pe un pachet de tutun, pe-o halbă, pe-o litră de vin, pe tot ce-i cădeà sub mână, că mai am o zi sau săptămână, o ultimă săptămână de prietenie cu conu Manole. Dar și rămășagurile nu pot durà toată viața. Omul cel mai pătimaș din fire se plictisește dela o vreme să tot piardă într'una. Atunci se întoarce pocăit și cuminţit la înțelepciunea strămoșilor, la cea care nu costă pe român nici un pitac de cinci: la bârfeală. Dela întrebarea inocentă a judelui: — ce naiba or fi făcând vecinic împreună? — până la răspunsul în doi peri al doctorului: — ei! și dumneata, judecătorule! parcă ești căzut din altă lume! cu un bătrân satir ca conu Manole ce-ai vreà să facă!... nu e decât un pas. L-au făcut, plătindu-și cu inima ușurată un rând de șprițuri. Și cum numai primul pas se aude că ar costà ceva, pe celelalte le-au făcut fără să-și mai deslege băerile pungii. Și-au comunicat astfel unul altuià, înflorind scenele la prânz și făcându-le mai sărate și mai pipărate la masa de seară, că duceam în tovărășia boierului o viață de desfrânare și de destrăbălare nemaiauzită; că-mi petreceam nopțile în orgii și după amiezile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în chiolhanuri; că în conacul boieresc erau o puzderie de fete de casă, una mai durdulie decât alta, pe cari le iubeam eu, în parte sau de-avalma, pe când boierul asistà, tremurând și palpitând, la supremul spectacol al plăcerilor ce nu-i mai erau altfel îngăduite; că...

Dar n'aș mai isprăvì o carte întreagă dacă m'aș pune să povestesc tot ce auzeau de data asta cu urechile lor și vedeau, aievea, cu ochii lor.

Cum e ușor de bănuit, nici unul din amănuntele astea picante nu le-am aflat dela dânșii. Pe unele mi le-a șoptit Anica, pe care am găsit-o într'o seară, alarmată, înfricoșată, pierdută, căinându-mă din toată inima ei pură și lipindu-se în acelaș timp de mine mai felină și mai voluptoasă ca niciodată, de când știà că sunt un stricat și jumătate; pe celelalte le-am aflat dela aprodul judecătoriei.

Observasem, în adevăr, de-o bucată de vreme încoace, de câteori veneà, ca de obicei, dimineața și seara, cu corespondența, citațiile, petițiile și alte hârtii de rezolvat, că-i umblau ochii ca mărgelele, pieziș, pe furiș, scotocind printre scaune și vrafurile de cărți, cotrobăind pe sub mese, pe sub pat, pe după perdele și prin toate colțurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

odăii. Intr'o zi, mai curios, sau plictisit, sau enervat de inventarierea asta permanentă, l-am întrebat, cu destulă bunăvoință totuș:

— Ai pierdut ceva, Ghiță?

Ghiță, în loc să răspundă, zâmbi șiret și-mi făcù cu coada ochiului:

— Nici azi nu v'a trimes nimic.

— Ce să trimeată?... Cine să trimeată?

Ghiță, iarăși, în loc să-mi răspundă, începù un pomelnic:

— Apoi, dă! cum spune și d-l judecător, și d-l grefier, și d-l arhivar, și d-l subprefect...

Exasperat de ocolirile și echivocurile lui, m'am răstit la el:

— Nu te întreb ce spun alții! Iți vorbesc doar românește! Ai înțeles? Te-am întrebat: ce să-mi trimeată? Cine să-mi trimeată...

— Boierul, de! răsuflă necăjit Ghiță. Nici vin... nici...

— Ieși afară!...

Am sărit din pat după dânsul și i-aș fi dat cu ghetele în cap dacă n'apucà s'o tulească pe ușă. Bine 'nțeles, în clipa următoare mi-a părut rău de ce făcusem. Detest violența. Eram sincer hotărît să-i cer iertare. Ticălosul nu mi-a lăsat însă nici mulțumirea asta. Pe înserate, fără să-l văd

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

venind, m'am pomenit cu el umilit ca un câine bătut și gudurându-se pe lângă mine:

— Am mâniat tare astăzi pe domnul ajutor!...

Ce eram să-i mai răspund! I-am răspuns și eu:

— Mi-a trecut, Ghiță. Ține! Beà și tu un pahar în sănătatea mea.

I-am strecurat, stângaci, bacșișul. El l-a făcut să dispară, cu dexteritate. Dar din clipa aceea, pentru o vorbă bună, dacă i-am spus-o, și pentru câțiva lei dați cu sfială, i-am arvunit sufletul. Mi-a destăinuit tot ce știà, și-mi raportà tot ce prindeà dedindărătul ușelor. Majoritatea informațiilor lui erau, ca ale tuturor agenților secreți, prolixe și insipide. Cuvinte reproduse anapoda, fapte înțelese pe dos, cancanuri văzute cu lupa. Arareori mă amuzau. De pildă când îmi repetà, cuvânt cu cuvânt, câte-o scenă mai cu coarne și mai cu moț din orgiile mele sardanapalice, povestită de doctor sau de judecător. Și-o singură dată m'au interesat. In seara când Ghiță mi-a comunicat, în mare taină, că niște anonime proiectate în comun și scrise cu mâna ofițerului de jandarmi, fuseseră sau aveau să fie trimise ministerului de justiție.

De data asta mi s'a părut că gluma se îngroașe. Am crezut că e momentul oportun

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să iau boul de coarne. M'am adresat deci, direct și personal, judecătorului.

Am avut cu el cea mai extravagantă, mai neverosimilă, mai inenarabilă discuție cu putință. Și cea mai ilariantă concluzie imaginabilă.

După ce-a încălecat toate vorbele late și toate principiile mari din lume, începând cu morala și sfârșind cu diversele ei imperative categorice, mi-a cerut, fără tranziție, dar cu reticențe, cu abilități, cu întortocheli de fraze delicioase, să fiu, natural, în propriul meu interes, interpretul lor pe lângă conu Manole, să-l determin, să-l conving că trebuie să ne reunim cu toții, să ne vedem laolaltă, cum stă bine elitei unui oraș, din când în când, odată pe săptămână, pe lună, sau chiar mai rar, dacă nu se poate altfel; măcar cu el, cu doctorul și cu subprefectul, dacă cu ceilalți i-ar veni peste mână boierului; sau cel puțin cu subprefectul și cu el, dacă împotriva doctorului conu Manole ar aveà ceva de obiectat; sau, în sfârșit, dacă la rigoare și subprefectul îi displace, barem cu el, judecătorul.

Ce s'a petrecut în mine, ascultându-mi judele, e ușor de înțeles dar greu de explicat. M'a impresionat umilința cererii? M'a încântat ridicolul eliminărilor succesive? M'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ispitit rolul inedit de emisar diplomatic? Nu mai știu. Destul numai că i-am făgăduit cu ușurință, luându-mi angajamentul formal că voi reuși.

Abiă a doua zi, zărind de departe pe conu Manole cum urcă sprinten și voios colnicul, am simțit că ar fi o faptă urâtă să-l întâmpin cu vorbe de clacă și mi-am dat seama de greutatea întreprinderei. Am încercat, totuș. Spunându-mi că cel mai bun mijloc de convingere e să-i descrețesc mai întâi fruntea, am început să-i descriu cu vervă și cu cât puteam mai mult spirit, mutrele paraponisiților mei. Dela primul portret însă conu Manole m'a întrerupt:

— Ești vesel, și-mi pare bine. Povestești cu haz, și mă bucur. Dar e de geaba să strici orzul pe gâște. Caraghioșii aceia nu mă interesează. Vorbește-mi de altceva. Ce-ai mai citit nou?

Prudent, am trecut la altă ordine de idei. Începusem cu vervă, și-am continuat tot cu vervă să-i vorbesc de artă, de poezie, de ultimele descoperiri ale științii, de misterele cerului, de tot ceeace știam că-l interesează și-l pasionează, cu speranța că amețindu-l cu ropotul cuvintelor voiu puteà, spre sfârșite, să reviu la ceeace aveam pe inimă. Speranță zadarnică! Am revenit și 'n ziua următoare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și 'n alte patru sau cinci zile în șir, în momente bine alese, cu abile aduceri din condei ticluite de mai înainte, dar cu același insucces. Până ce, într'o seară, cum începusem tocmai o timidă și supremă tentativă de învăluire, conu Manole mi-a făcut deodată semn cu mâna să închid pliscul și privindu-mă atent, ascuțit, printre genele unui singur ochiu, m'a întrebat mustrător:

— Măi spânzuratule, tu-mi ascunzi ceva? Te cam văd de-un cârd de vreme că-mi tot dai târcoale cu procopsiții ceia dela crâșma lui moș Anghel. Ce-i cu dânșii? Te-au trimes la mine cu vreo jalbă în proțap?

I-am mărturisit adevărul. Mi-am deșertat sacul. Conu Manole m'a ascultat până la capăt. Îi vorbiam cu căldură. Eram rând pe rând duhliu și patetic. Începusem să cred eu însu-mi în ce spuneam. Cu atât mai vârtos speram să mă creadă el. Aș fi dat nu știu ce să-mi vadă fața. Cu siguranță că mi-ar fi citit sinceritatea inimii în trăsăturile ei.

Dar în vremea asta se înoptase de-al binelea. Nu-mi mai vedeam nici vârful nasului. Aș fi putut să-mi bag degetele în ochi, din greșeală. Cerul, surd sau indiferent argumentelor mele, își trăsese plapoma peste cap. In jurul nostru pământul luase forme haotice. Gardurile se ridicau ca ziduri de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cetate. Văile se încovoiau ca valurile unei mări de smoală. Copacii păreau pânze umflate de corăbii. Numai în spre apus, pe dunga străvezie a cerului, luceafărul strălucea viu între două dealuri înclinate leneș, ca un diamant enorm pe pieptul unei copile adormite.

In frumusețea, în liniștea, în misterul acesta al nopții care începeà, conu Manole parcă ezità să-mi răspundă. Simțeam bine că se luptă cu el însuș și că făceà un dureros efort ca să rupă firul tăcerii. Primele cuvinte abià le-am auzit. Veneau ca de departe, de undeva, de dincolo de dealuri sau din adâncul pământului.

— Copchilule... m'ai întrebat de multe ori ce fac și ce dreg, ca să nu mă doboare mulțimea anilor pe cari îi port în spinare. Imi dau cu gândul c'ar fi poate păcat, măcar de hatârul minunilor cari plutesc acum asupra noastră, să nu-ți dau o părticică de răspuns.

Mi-am ridicat capul din iarbă. Imi auzeam bătăile inimii. Bătrânul se oprise un moment. Apoi urmă, ceva mai tare:

— Știi tu, măi puștiule, de ce par mai tânăr decât alții de vârsta mea? Știi tu de ce mi-am păstrat judecata limpede și simțurile netocite?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Conu Manole mă lăsă câteva momente agățat de buzele lui. Nu le vedeam. Ghiceam însă că se destind într'un surâs amar și resemnat.

— Fiindcă m'am ferit, ca de foc, de proști, măi țincule. Nu e vina mea. Mi-a fost dragă lumea. Mi-au fost dragi și oamenii. Ii căutam cu lumânarea. Aș fi vrut bucuros să împart cu ei tot ce aveam: bunuri, gânduri, emoții, năzuinți, și bunul cel mai de preț dintre toate: vremea. Iți închipui și tu că într'o viață lungă cât două, nici vremea, nici prilejurile nu mi-au lipsit. Am cunoscut și eu fel de fel de oameni. Și buni, și nărăviți, și răi și nătărăi, și cinstiți și bandiți, și escroci și vițioși, și păcătoși, și ticăloși, și spânzurați feciori de lele. Nu i-am ocolit. Nu m'am ferit de nici unul. Am vorbit cu toți. Dela mulți am învățat câte ceva. Cine ți-o spune că din vorbele unui vântură-lume sau într'un fund de pușcărie nu poți să înveți nimic, să știi că acela minte, ori că el însuș nu e în stare nimic să înțeleagă. Dar și cine ți-o spune că poți să înveți ceva dela prost, de-ar fi prostul cu tichie de mărgăritar pe cap, tobă de carte sau căptușit cu garboave pe dinăuntru, pe acela să-l stupești între ochi.

Conu Manole se odihni câteva momente.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Răsuflă grăbit. Răsuflă apoi mai larg, odată, și urmă:

— Lumea, măi băete, e ca o carte. Fiecare pagină, fiecare făptură, își are slovele ei. Numai ochi să ai să le citești. Singură pagina prostului e goală ca podul palmei. Poftim de citește într'însa! Păs de găsește ceva în ea!

Se înturnă mustrător spre mine:

— Și tu ai vreà să mă înhăitez cu dânșii!

Râdeà înăbușit. I-auzeam râsul ca un gâlgâit de apă în fundul unei peșteri. Nu-i vedeam privirea. Dar, printre stelele cari scăpărau de-asupra mea, mi se păreà că sclipesc și ochii lui. Se potolì cu încetul. Nu i-am întrerupt gândurile. Nu i-am stânjenit râsul. Aș fi vrut să-l mai aud. Dela el singur, urmă întru târziu, rar și trist:

— Tu, flăcăule, ești tânăr... Ai viața înaintea ta... Ca bogatul care nu se uită la o firfirică, poți să-ți risipești ceasurile la crâșma lui moș Anghel... Dar eu?... Uită-te la mine: nu cum par, ci cum sunt... Sunt bătrân... Zilele mi-s numărate... N'o să mai văd multe nopți ca noaptea asta... N'o să mai apuc de multe ori lumina stelelor de sus... Ca mâine... sapa și lopata... Cât sunt însă pe picioare, — și glasul conului Manole vibră cald și sumbru în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noapte, — cât încă mai am o picătură de sânge în vine, — iartă și tu egoismului bătrânesc, — aș vreà să-mi umplu hârbul ăsta de viață, așà cum se umple ulciorul de lut cu apă de izvor, cu tot ce-a mai rămas mare și bun în lume și cu tot ce mai e frumos pe pământ...

Ultimele cuvinte le-a șoptit mai mult decât le-a spus. Dacă n'aș fi știut că nu se închină nici lui Dumnezeu, nici lui dracu, aș fi putut să-mi închipui că se roagă. Își ridicase amândouă brațele în aer. Le urmăream umbra subțire profilându-se pe licăririle cerului și descriind un larg arc de cerc, ca și cum ar fi vrut să cuprindă în ele tot văzduhul. Abià murmură:

— Privește, copchilule...

Își lăsă apoi brațele să-i cadă ușor pe genunchi. Se înclină încet spre mine. Se proptì aproape de umărul meu. Imi suflă în ureche:

— Țst!... Ascultă piciule!... Ascultă cum țârîie un greer, de-ai zice că raza luceafărului sfârîie intrând în pământ...

Am ascultat, încremenit. Parcă fusesem surd până atunci. Deodată, în jurul meu, în noaptea caldă și mută, sub pâlpâirea nenumărată a stelelor, alți greeri, sute și mii de greeri, de-aproape, de departe, din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fundul văilor, de pe coamele dealurilor, au început să cânte. Erà un svon, un ison ușor și vast ca un preludiu de orchestră. S'ar fi spus că pământul își umflà și-și desumflà ritmic coastele ca foalele unei orgi uriașe și că respirația lui profundă umpleà noaptea de vuet, ca bolta unui templu.

— Mai vrei să te întorci la dânșii? mă întrebă șugubăț bătrânul.

Nu mai vroiam nimic. Nici judecători. Nici ispravnici. Nici pulberea infimă a oamenilor pe cari îi zăream acum, ca de pe un pisc de munte, biet furnicar ridicol de pretenții și de vanități. Ascultam glasul naturii. Mi se păreà că-l auzeam pentru întâiaș dată. Imi spuneam cu entuziasm: iată sensul vieții adevărate. Și repetam de-a doua zi chiar, cu emfaza, firească vârstei: să trăești în armonia sau dezarmoniile universului, față 'n față cu infinitul, cu eternitatea sau cu neantul, nu importă! dar în toate cazurile departe de proști. Aveà dreptate conu Manole. In lături prostia! Cu aere umilite, smerite și cucernice, ea ne stinge luminile cerului, așà cum maicile la mănăstiri, pioase și cernite, sting cu mucarnițele lor lungi flăcările policandrelor. La gândul că prostia împiedicase veacuri și milenii de-a rândul progresele omului și că și-acuma se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

puneà de-a curmezișul tuturor inițiativelor, tuturor înfăptuirilor, tuturor îndrăznelelor, o mânie surdă îmi încruntà sprincenele, pe când răbufniri de orgoliu exagerat îmi umflau pieptul.

Ne mai putând să păstrez numai pentru mine sentimentele de dușmănie cari mă agitau, am izbucnit într'o zi față de conu Manole:

— Ca și d-ta, îi disprețuesc și eu, și-i urăsc de moarte.

— Pe cine? mă întrebă bătrânul, făcând pe speriatul în fața atitudinei mele războinice.

— Pe proști...

Atunci o umbră de tristeță trecù pe fruntea lui:

— Ești nerod.

— Cum?

— Ți-am spus că ești nerod.

— Da' de ce?

— Fiindcă, măi tândală, pe un lepros nu-l disprețuești. Fiindcă pe un râios nu-l urăști. Și fiindcă un prost nu e mai vinovat de prostia lui decât râioșii și leproșii de boala lor...

L'am întrerupt sarcastic:

— Să-i plângem, atunci?

— Și mai puțin încă! mă sfătui blajin și blând, bătrânul. Plânsul, ca și ura, scur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teazâ viața. Mă întrebi mereu de ce-am trăit așà de mult? Fiindcă n'am plâns micimile lumii și n'am urît scăderile ei. Sunt destui ochi și inimi haine, pentru asta. Noi? Noi să privim mai sus, și de mai sus.

— Bine!... Bine!... am consimțit eu zâmbind. Dar cum?

— Ocolindu-i, măi păcală! ți-am mai spus-o. De ce te faci că nu'nțelegi? Să ne apărăm de palavrele prostului, cum se apără vita cu coarnele și calul cu coada, de bâzâitul muștelor. Să nu stăm în calea lor. Să ne ferim de dânșii. Nu de alta, dar că mai toate molimele, prostia se ia. De câte ori mi s'a întâmplat să stau de vorbă cu vre-un prost mai mult de cinci minute, mă simțeam și eu, dela o vreme, greu de cap, scârbit de toate, preocupat de fleacuri și de mărunțișuri. Am încercat de multe ori. Poate-oi fi eu prea slab de îngeri. Incearcă și mata...

Ce să mai încerc! Constatarea conului Manole o făcusem și-o refăcusem în nenumărate rânduri. Numai că n'o pusesem în formule. Un singur lucru mă tulburà și mă intrigà totuș. Cum se face că toți cei cari, dintr'un motiv sau altul, trăesc departe de lume, izolați, închiși în ei înșiși, sau în peșteri, sau în turnuri de ivoriu, dar deopotrivă la adăpost de mucegaiul prostiei ome-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neşti, nu sunt la fel de înţelepţi şi n'apucă nici pe departe bătrâneţile conului Manole. Câţi schimnici, câţi pustnici, câţi sihaştri, câţi anahoreţi, n'au murit în floarea vârstei! Un caz, mai ales, îmi stă pe inimă. Imi aminteam de un călugăr pe care-l cunoscusem în copilărie la mănăstirea Sihla. Monahul Paisie, aşà îl chemà pe călugărul meu, se închisese într'un vechi cuptor de făcut pâine aşezat drept în mijlocul curţii, dar ruinat pe jumătate, năpădit de bălării şi despicat în două de rădăcinile unui mesteacăn svelt şi alb ca un fum de ţigară. Paisie lipise crăpăturile cu mâinile lui, astupase cu moluz şi băligar toate găurile şi zidise gura cuptorului pe dinăuntru, lăsând o deschizătură numai cât un lat de palmă, ca să i se treacă printr'însa coji de pâine sau de mămăligă şi-o troacă de apă. A stat aşà, zidit şi îngropat de viu ca într'un cosciug, neputând să se ridice niciodată în picioare, nici măcar pe brânci, neschimbând o vorbă cu nimeni, sufocat şi înecat în propriile lui murdării, unsprezece ani în şir. Eram de faţă când jandarmii, din porunca stăpânirii, au spart zidurile cu târnăcoape şi-au scos la lumina zilei un fel de arătare schilavă, albă ca un vierme, jigoasă ca o obială, cu plete năclăite cari i se încleiaseră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dealungul spinării până la buce și cu ochi goi, lăptoși, albi aproape, ca de orb. Mai târziu, după ce l-au îmbăiat și l-au culcat în infirmeria mănăstirii, am putut să schimb câteva vorbe cu dânsul. Nu uitase toate cuvintele. Pe câte le știa, le așezà în șir, fără articole, fără predicate, așà cum vorbesc copiii. Il pricepeam cu greu, dar îl pricepeam. Nu crà nebun. Nici înțelept însă nu pot să spun că crà. Ia, un biet om ca atâția alții. Un creștin. Și a murit de tânăr încă, la vreun an sau doi după ce l-au desgropat. Cu toate astea, dacă teoria conului Manole crà cea adevărată, ar fi trebuit să moară la adânci bătrâneți. Nici un om, în adevăr, din câți întâlnisem până la dânsul, și dela el încoace, nu trăise mai izolat de lume, de deșertăciunile și de prostia ei, ca monahul Paisie.

I-am povestit întâmplarea asta conului Manole, într'o superbă zi de vară, când toate crengile copacilor erau pline ca de flori și de fructe sunătoare, de cântecele păsărilor. Și-am mai adăugat, mi se pare, ca să-l necăjesc și eu o leacă: — ei! să te văd acum cucoane pe unde o să-mi scoți și mata cămașa!

— Cum mi-e portul. Prin nădragi! mi-a ripostat ghiduș boierul. Dar tot el revenì: —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să lăsăm însă gluma la o parte. Cazul e simbolic. Povestea interesantă. Merită un pic de seriozitate. Cu atât mai vârtos cu cât întăreşte tot ce ţi-am spus.

M'am uitat chiorâş la dânsul.

— Nu te zgâi, mă rog matale, aşà, la mine, că-mi iei piuitul. Zgâeşte-ţi mai bine ochii pe dinăuntru şi gândeşte-te că Paisie a trăit unsprezece ani în şir, zi şi noapte, în tovărăşia tâmpilor.

Crezând că m'a înţăles de-a 'ndoasele sau că-mi răspunde anapoda, am exclamat:

— Singur, coane Manole, singur cuc.

Boierul făcù însă cu mâna, plictisit, ca şi când ar fi alungat o muscă:

— Un om nu e niciodată singur. Nici treaz, nici în somn. Trăeşte cu el, sau cu alţii. Dacă monahul Paisie a trăit numai cu el însuş, vezi şi mata ce imbecil şi-a ales ca tovarăş de drum. Dacă a trăit cu alţii, spune-mi, rogu-te, cu cine ar puteà să trăiască un călugăr? De bună seamă că nu cu noi, păcătoşii. Ci cu cei de-o teapă cu el: cu sfinţi, cu martiri, cu mucenici, cu Dumnezeu. Veselă societate! mormăì conu Manole. Tot unul şi unul!

După un moment de şovăială, îmi adăogă, confidenţial:

— Ii cunosc pe toţi. Din curiozitate, din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viţiu, poate, am citit şi eu vieţile sfinţilor. Nu te povăţuiesc să-mi urmezi pilda. O să fii mai câştigat citind vieţile haiducilor, oricât de idiot ar fi scrise. Un Jianu, un Tunsu, au ceva omenesc într'înşii, dacă nu mai multă omenie decât toţi cei din vremea lor. Au nădăjduit, au luptat, au urît, au iubit, au făcut rău şi bine, au trăit. Pe când sfinţii!...

Conu Manole făcù un gest de scârbă, ca şi cum, din nebăgare de seamă, s'ar fi atins cu mâna de-o coropeşniţă sau de-o broască râioasă. Se potolì repede însă, văzând că în faţa lui nu erau legiunile de lighioane ale bisericii, ci numai dealuri smălţate cu toate florile pământului. Respiră adânc parfumul lor, şi întorcându-se spre mine, şi privindu-mă glumeţ, cu ochi înfipţi ca doi licurici sub streaşina sprincenelor, mă întrebă:

— Ce-ai spune, măi svânturatule, dacă acum, când ne râd dealurile sub arşiţa soarelui, m'aş apropià tiptil de tine şi, cu mutră pocăită, cu priviri spăsite şi cu glas pe nas, ca al popii când iese cu toate odăjdiile pe el în uşa altarului, te-aş îndemnà:

— Măi copile, nu mirosì florile câmpului, că-i păcat...

Toate păsările cerului, bete de aer şi de lumină, cântau în preajma şi deasupra noas-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tră. Conul Manole le auzì. Mi le arătă, mustrător, cu degetul:

— Măi copilandre, nu ascultà cântecul privighetoarei, că ispitele diavolului sălăşluesc sub limba ei...

La câțiva paşi de noi un pom uriaş îşi culcà ramurile încărcate de roade până la pământ. Mere domneşti, mari cât luna plină, străluceau printre frunze. Conu Manole îmi urmărì privirea şi mă ameninţă cu spaimă prefăcută:

— Măi flăcăule, nu gustà din mărul cela rumen ca un obraz de fată mare, că viermele ascuns într'însul o să-ţi pătrundă 'n carne şi-o să te roadă până la ficaţi.

Desnădăjduit, ne mai ştiind încotro să dau cu capul, cu nările închise, cu urechile astupate, cu toate simţurile betege, mi-am ridicat privirile spre cer. Dar conu Manole stăteà la pândă. Tunà înfricoşat:

— Asta nu! Mai ales asta nu! Om în puterea vârstii, nu pipăi cerul cu ochi năimiţi de frumuseţea lui, şi nici trupul copilelor cu gând de desfătare, că se burzuleşte Dumnezeu şi te-or pârjolì flăcările iadului...

N'apucă însă bine să-şi termine palinodia, şi-l pufnì râsul. Mă scutură, amical, de braţ:

— Ce-ai zice de mine, măi michiduţă, dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

apostolicește și duhovnicește, dar serios ca un țap logodit, ți-aș fi vorbit astfel? Ce-ai spune dacă, cu glas fățarnic și pe nas, ca un dascăl într'o strană, te-aș povățuì: întoarce-ți, omule, căutătura dela bunurile vremelnice și odihnește-ți-o, pentru veacul veacurilor, amin! la sânul celui de sus... Nu-i așà că ți-ai spune, și pe sfântă dreptate, a căpiat moșneagul!

Fruntea conului Manole se posomorî:

— Cu toate astea așà ne vorbesc sfinții, — ceva mai prost, firește, dar cu acelaș tâlc. Așà au trăit mucenicii. Așà au gândit părinții bisericii. Așà l-au făcut, ne-om, după chipul și asemănarea lor, pe Paisie. Așà au surghiunit, dintr'o lume făcută pentru simțurile omului și pe care, fără de ele, nici n'ar puteà măcar să și-o închipuie: cântece, culori, miresme, femei, gândire; și-au făcut să înflorească în locul lor, pentru nasul unui dumnezeu sensibil numai la duhoarea lăturilor: bubele și puroaiele cărnii.

Ah! Dumnezeul lor!

Ajunseserăm în vremea asta, pe nesimțite, pe culmea unui deal înalt. La picioarele noastre, ca într'o strachină, se ghemuiau podgoriile. Iar în depărtare, spre cele două zări opuse, se întrezăreau, la răsărit, cotiturile Prutului și în spre apus, profilându-se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aproape transparent pe cerul ars de soare, zimții Carpaților.

Ridicându-și brațele la înălțimea orizontului, conu Manole îmbrățișă tot cerul și tot pământul, cât se vedeà și dincolo de ce se vedeà cu ochii, dintr'o singură privire. Apoi rostì, larg, ca o binecuvântare:

— Ce curat e aerul!... Ce dulce e viața!... Și ce hâd e Dumnezeul lor!...

Stătù așà, multă vreme, ca în extaz. O albină de aur i se roteà, ca un nimb, în jurul capului. O suflare de vânt i se jucà în șuvițele albe ca sideful. S'ar fi spus că aripi nevăzute îi răcoreau fruntea. Intorcându-se împăcat și liniștit spre mine, îmi mărturisì:

— Ți-am spus că am trăit mult fiindcă m'am ferit de nătângia oamenilor. Nu ți-am spus tot adevărul. Mi-am trăit din plin viața, fiindcă am scos dintr'însa pe Dumnezeu.

N'aveam nevoie de prea multă trudă ca să-l cred pe cuvânt. Bănuisem de mult adevărul acesta. Știam și eu că o clipă furată superstițiilor, rugăciunii sau temerilor deșarte, e o clipă câștigată asupra morții.

Dar mărturisirea bătrânului mă nedumereà totuș. Imi spuneam cu închietudine: — în trei sau patru feluri, până acum, mi-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

explicat marea lui longivitate. Când s'a înșelat? Când m'a înșelat? Nu cunoaște el însuș taina pe care o poartă într'însul? Sau, cunoscând-o, mi-o ascunde?

M'am hotărît să-l urmăresc mai de-aproape. Nu mă gândeam, firește, la ce se gândeà elita târgului: la vrăji misterioase, la retorte, fiole și alambicuri întortochiate, la slujbe sinistre, în miez de noapte, când ies strigoii din morminte și trec prin aer, val-vârtej, călări pe cozi de mături, ostașii Satanii. Îl cunoșteam acum prea bine pe boier, ca să mi-l mai închipui cu coarne în frunte și cu coadă la șezut. Nu mă gândeam, deasemeni, la copilele din satele megieșe, firave și-abià involte, amintite de primar. E drept că boierul nu mă poftise niciodată să-i calc pragul casei și puteam prin urmare să-mi imaginez conacul boieresc fastuos ca un serai, ascuns de ochii oamenilor ca un harem și străbătut, — în efluvii parfumate și acorduri imprecise, pe lespezi de marmură sau profunde covoare orientale, — de pași mărunți, ușori și goi.

Dar de viziunele astea fugare și lascive, dacă le-am avut, nu erà de vină viața conului Manole; nici gândurile mele, răspunzătoare. De pricină erau îmbierile insinuante ale noptilor cari începeau să fie ceva-ceva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai lungi, fierbințeala sângelui și svâcnirile inimii peste cari creerul omului nu poate fi stăpân. Când eram cu mintea limpede, ceeace mi se întâmplă mai totdeauna, îmi spuneam: — bătrânul tău prieten nu te-a invitat să-i vizitezi gospodăria? O fi având motivele lui. E poate încă una din originalitățile lui. Oricum ar fi însă, nu bănui, nu suspectă, ci mulțumește-te cu ce-ți dărueşte. Fiecare ins arată semenilor lui ce are el mai de preț. Unii, palatele, moșiile, giuvaericalele, bogățiile lor. Alții, sufletul sau înțelepciunea. Ție ți-a căzut partea leului. Nu crâcni. Nu aiură. Profită. Scormonește. Adâncește.

Am profitat, și cu ce râvnă încă! Mai ales că de data asta, totul, oameni și împrejurări, îmi erau favorabile. Judecătorul nu mă mai sâcâià cu insistențele lui. Se resemnase, probabil. Cei dela crâșma lui moș Anghel, învinși sau plictisiți, mă lăsaseră și ei în plata Domnului. Arșița implacabilă a zilelor de vară, se domolise. Natura, îngreuiată cu toate roadele toamnei, își odihnea trupul ostenit ca al mumei care-și așteaptă pruncul.

In calmul naturii și 'n indiferența creaturilor, m'am pus serios pe lucru. Mi-am alcătuit planul de luptă pe tăcutele, cu o lentă și savantă încântare. Procedând prin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eliminări sau adăugiri succesive, mi-am compus un fel de interogator, perfid ca al unui judecător de instrucție. Întrebările alternau, grave sau ușoare. De câte ori întâlneam pe boier îi puneam câte una:

— Fumezi mult, coane Manole. Nu crezi matale că tutunul întreține sau lungește viața?

— Mai e vorbă! mă luă peste picior bătrânul. Deaceea, pe semne, c'au trăit cu sutele de ani tata Noe și toți patriarhii Bibliei. Trăgeau strașnic din ciubuce. Fân însă, paie sau pălămidă. Fiindcă tutunul nu-l născocise încă Dumnezeu pe vremea lor.

— Dar orgoliul? coane Manole, l-am întrebat a doua zi. Nu crezi mata că orgoliul lungește cât de cât viața?

— Care orgoliu?... Ce fel de orgoliu?

— Orgoliul puterii, de pildă... Orgoliul numelui.

Conu Manole pufni ca un curcan care-și râcâe aripile de pământ.

— Poftim! Ce-ți mai trecù acum prin minte! Să fii mândru de putere, când nu poți să faci nimic cu dânsa, să 'ndrepți un rău, să schimbi un suflet, ca miniștrii bunăoară; sau când orice hoț poate s'o aibă, tot ca miniștrii bunăoară. Cât despre nume!...

Conul Manole se proptì țeapăn pe picioare și-și îndesă mâinile în șolduri:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mă cheamă Arcaşu! Şi vrei să-mi ţiu nasul bârligat pentru atâta lucru? De ce, mă rog? Când se puteà, tot aşà de bine, să mă cheme Armaşu, Abraşu sau Aldămaşu...

Am încercat un protest timid:

— Cu toate astea, tradiţia... sângele... strămoşii...

— Ce sânge?! Care strămoşi?! — hohotì conu Manole. Cine se poate lăudà, fără să mintă, că e sigur de strămoşi. Eu unul, ba! Nu-i ştiu pe toţi. Dar ajunge o măciucă la un car de oale. Bunică-mea, dinspre partea tatei, — iertate-i fie păcatele — erà frumoasă coz, dar rea de muscă, foc. Aşà erau vremurile şi muerile pe-atunci, că de-atunci s'au schimbat de le-a mers pomina!... zâmbì bătrânul.

Dar chiar de-ar fi fost altfel. Chiar dacă m'aş trage, direct, din arcaşii lui Ştefan. Ei şi? Care ţigan nu se trage şi el, din tată 'n fiu, dela descălecătoare şi mai 'naainte de descălecătoare. Cine se poate naşte din pântecele femeei, fără părinţi cari la rândul lor au avut şi ei alţi părinţi? Şi dece să te crezi căzut cu hârzobul din cer pentru atâta lucru? Şi dece să te glorifici cu o meteahnă sau cu o faptă de ruşine, pe care o împărtăşim cu toate dobitoacele pământului?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Edificat îndeajuns dinspre partea asta și ștergând, cuminte, orgoliul de pe răbojul longivității, l-am întrebat altădată pe boier:

— Dar justiția?... Sentimentul că ești drept și că poți împărți și altora dreptatea, nu crezi matale că poate prelungi viața?

Conu Manole îmi făcù cu ochiul:

— Hai! baţi şeaua ca să priceapă iapa. Ți-ai spus așà, într'o doară: ce-ar fi dacă mi-aș trage un pic de spuză pe turtă cu mâinile lui moș Manole? Fiindcă ești și matale o fărîmă de judecător, ai vreà să te asiguri, din vreme, și de pensie și de adânci bătrâneți. Șterge-te pe bot măi mânzule! Paște murgule iarbă verde! Justiția n'a lungit, niciodată, zilele nimănui. Le-a scurtat, dimpotrivă, pe-ale altora. Vorbesc, cât mă taie capul despre justiția oamenilor. Că nu te-i fi gândit, de bună seamă, la celelalte justiții: la justiția naturii, la justiția lui Dumnezeu...

— Ba la toate m'am gândit, coane Manole.

— Rău ai făcut, fiule, — zâmbì mucalit bătrânul, — fiindcă și cu ele, și fără ele, e tot un drac. Vezi și matale. Justiția lui Dumnezeu? Haram de capul ei! Dumnezeul Bibliei cere dinte pentru dinte. Al Evangheliei, să 'ntorci dreapta dacă ți-a fost păl-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muită stânga. Al Coranului, mai șmecher, vreà o lege pentru ai lui și alta pentru ghiauri. Cum să te descurci, tu biet om, din încurcătura asta de maţe, când nici dumnezeii nu se înțeleg între ei!

Barem justiția naturii e mai simplă, dacă nu-i mai brează. Simplă și expeditivă. Ai puterea? Ai dreptatea. N'ai puterea? Te mănâncă lupul dacă ești oae; îmbuibatul dacă ești flămând; și nemernicul dacă ești cinstit la suflet.

Taman ca justiția oamenilor!

— Atunci să fim sceptici? l-am întrebat cu oarecare iritare nestăpânită în glas. Să fim impasibili? Să fim cinici?

Conu Manole mă privì cu nemărginită îngăduință. Imi răspunse împăciuitor:

— Să nu fim mărginiți, mai ales. Să nu măsurăm lumea cu cotul, iar părerile noastre despre ea să nu le împărțim în felii. Să nu ne încurcăm în epitete. Să nu ne împiedicăm de doctrine. Să nu ne poticnim în teorii. Ele țărmuresc viața. N'o explică. Și n'o înțeleg.

Cu toate astea, îmi spuneam eu cu exasperare, și 'n seara aceia și 'n zilele următoare: trebuie să existe în inima omului un resort, ori cum s'ar numì el, convingere, doctrină, credință, care să-l susție în cli-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pele de îndoială, să-l întovărășească în ceasurile de desamăgire, să-i deà brânci în zilele de luptă. De pildă idealul, gloria!

Cu fața iluminată de strălucirea ei postumă, l-am întrebat a doua zi pe boier:

— Dar gloria? coane Manole.

Conu Manole ridică din umeri, morocănos:

— Nu știu. N'o cunosc. Eu nu vorbesc decât despre ceeace știu.

N'aveà dreptate... Știam și eu, știà și el că n'aveà dreptate. Cum îmi spusese el singur altădată: — dacă oamenii n'ar vorbì decât despre ceeace știu, cine naiba ar mai deschide gura! Cu toate astea n'a fost chip să-i mai desleg băierile gândirii. E exact că nici eu n'am insistat mai mult decât se cuvine. Ghiceam motivul tăcerii. Bănuiam adevărul. Înțeleptul meu prieten trăise prea mult și văzuse prea multe, ca să mai creadă în cea mai vană dintre vanitățile omenești.

Altele, mai modeste chiar, ar fi putut să-l intereseze. Slavă Domnului, nu-mi lipseau. Cauzele cari lungesc sau scurtează viața sunt nenumărate ca nisipul mării. N'aveam decât să mă plec și să iau din grămadă: lenea, munca, băutura, sportul, păcatul, remușcarea, averea, sărăcia, ambiția, umilința, resemnarea, trufia, vițiul, virtutea, câte și mai câte altele, să poți alcătuì cu ele un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dicționar cât degetul cel mare dela mâna dreaptă, de gros. I le-am înșirat pe toate. Nu mi-a scăpat mai nici una, cred. După toane și împrejurări, conu Manole îmi răspundeà cu o glumă, sau pe îndelete, sau nu-mi răspundeà deloc. De cele mai adeseori însă îmi răspundeà. Dacă n'aș fi un pios adorator al sfintei leni, și dacă n'aș preferà celei mai frumoase pagini scrise, gândul instabil care o inspiră, visurile și dulcile aiurări ale minții cari o premerg, de mult aș fi compus un cogeamite volum cu răspunsurile boierului. Poate, totuș, că o să-l scriu odată și-odată. Poate, iarăș, că n'o să-l scriu nici când. Și poate că mai bine e așà. Cenușa conului Manole va odihnì mai liniștită.

Fiindcă el însuș mi-a spus odată, legănându-și capul ca un pom bătut de vânturi:

— La ce să scrii!?

Vorbeà astfel, trăgându-și alene pasul, într'o minunată zi de toamnă, tristă și încântătoare, ca toate lucrurile cari se sfârșesc. Cerul erà sur. Pe fondul verde al podgoriilor apăreau pe-alocuri, risipite și răzlețe, plăci de aramă ruginită. Frunze veștede foșneau, la cotituri, sub pașii noștri.

— La ce să scrii! repetă bătrânul. Ce-ți închipuești tu, măi încurcă-lume, c'o să ră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâie din toate vrafurile de hârtie tipărită de-alungul veacurilor? Ce cuvinte noi ai puteà s'aduci omenirii? In ce tipare reînnoite să le torni? Și cine să te asculte? Și cui i-ar folosì?

Fruntea conului Manole se lăsase încet, spre pământ, ca o ramură prea încărcată de roade coapte. Se vedeà că erà trist. I se întâmplà și lui, ca ori și cui, să aibă asemenea ceasuri de descurajare, când amara ironie a vieții sau vanitatea ei, apar, deopotrivă, înțeleptului ca și celui slab de duh.

Ca să-l necăjesc sau ca să-l aţâţ, i-am spus:

— Cam așà vorbeà și Eclesiastul.

Dar atunci un cocor, vâslind lin din aripi, trecù deasupra noastră.

Conu Manole își ridică privirile.

Alți cocori, în cete, în unghiuri, în linii frânte, străbăteau văzduhul. Pe cerul vânăt desenau slove albe.

— Silabisește-le pe ele mai întâi, măi cărturarule, — mă sfătuì înseninat bătrânul, — și dă-i pace Eclesiastului. El căinà deșertăciunea omului. I-o plâng și eu. Dar deasupra noastră stă deschisă cartea cerului. In jurul nostru se 'ntinde cartea lumii. Deschide-le măi papă-lapte. Răsfoește-le măi neaude, ne-a vede, ne-a greul pământului. Și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-mi spui, mâine, ce-ai înțeles. Azi mă duc să-mi văd de treburi. Iartă și matale. Incepem culesul.

Și cu vorbele astea ne-am despărțit. M'am uitat după bătrân până ce-a dispărut, țanțoș și săltărcț, printre coardele de viță; apoi am luat-o și eu razna peste dealuri. Nu-mi ardeà să mă întorc, mai de vreme ca deobiceiu, la judecătorie sau în târg. Mă ispiteà de-o mie de ori mai bine gândul s'ascult îndemnurile boierului și să studiez natura. Cu gravitatea învățăcelului m'am pus pe lucru. M'am uitat lung la cer, până ce mi-a înțepenit ceafa. Am scrutat bine pământul, până ce-am văzut negru înaintea ochilor. Am măsurat arborii. Am cercetat sborul păsărilor. Am cotrobăit printre ierburi. M'am înțepat în urzici. Și mi-am sucit gâtul după cârdurile de fete cari veneau, cântând și hălăduind, din toate satele vecine, la culesul viilor. Dar altceva, — de ce m'aș face mai cu moț decât nu sunt, — nici n'am prea înțeles, nici n'am prea văzut.

Mai curând l-am văzut, hăt! de departe, pe Ghiță al meu, când mă întorceam spre casă, pe la toacă, cu desagii înțelepciunii deșerți pe umeri, dar vesel ca un cântec haiducesc și flămând ca un lup. I-am strigat cât m'au ținut plămânii:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Măi Ghiță, măi!... pune de gătit!

Dar Ghiță nu m'a auzit. Înfipt ca un par în mijlocul drumului, își făcuse palma cozoroc de-asupra ochilor și măsură șoseaua dela apus la răsărit. Fără doar și poate că mă pândeà pe mine. De ce mă aștepta însă? Nu m'am întrebat. Și nici un presentiment misterios nu mi-a strâns inima.

L-am strigat a doua oară, și-a treia oară și de câteva ori în șir. Iar când m'a auzit sau m'a zărit, prostul de el, în loc să deà buzna 'n casă, s'a repezit spre mine. De geaba îi făceam semne disperate. Cu cât dădeam din mâini mai tare, cu atât grăbeà galopul. Leoarcă de sudoare, gâfîind și bolborosind, m'a anunțat, spionând împrejurimile cu priviri speriate:

— Domn... ajutor! Domn... ajutor!... Două scrisori pentru d-voastră...

Oricât îi plângeam de milă, m'a pufnit râsul.

— Ei și! Două scrisori!... Alergi de-ți iese sufletul din tine și faci atâtea mărafeturi pentru două scrisori!... Dă-le 'ncoà!

— Vedeți că...

Și plecându-mi-se peste umeri, isbutì să mai adauge, pe când cu mâini înfrigurate desfăceà plicurile împăturite într'o batistă murdară:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Vedeți că e mare zarvă 'n târg... Boierii noștri-s la moș Anghel... Chefuesc dela prânz... Scrisoarea-i dela d-l ministru!

Am strâmbat din nas. I-am smuls aproape scrisorile din mâini. Mi-am aruncat ochii pe ele. Ghiță avea dreptate. Primul plic, galben, oficial, purtà ștampila ministerului de justiție. Celălalt erà dela tata. Fără să vreau am făcut apropiere între sosirea lor simultană și cheful dela moș Anghel. De data asta aveam un presentiment. Nu ghiceam care. Nu bănuiam de ce. Dar îl aveam. Ca să întârziu, măcar cu câteva minute, surpriza neplăcută, am deschis mai întâi scrisoarea tatei. Dela primele rânduri însă, am holbat ochii și tot sângele mi-a năvălit în obraji. Reciteam de câte patru și de câte cinci ori aceeaș frază, fără s'o pricep. Mi-a trebuit un ceas ca s'o termin. Opt pagini de scris mărunt, îndesat, pline de mustrări amare, de imputări severe, întretăiate ici și colo de câte o dojană mai blândă în care stăruià nădejdea că în cele din urmă tot o să mă îndrept. O scrisoare lamentabilă. Bietul tată-meu îmi spuncà că a aflat, — din însăș gura ministrului, cu care fusese coleg de școală în copilărie, — de purtările mele rele în societatea bună din Cotnari, și că-i crăpase obrazul de rușine la vârsta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui, ascultând ce-i povestea fostul lui coleg despre isprăvile mele scandaloase în tovărășia unui bătrân stricat până 'n măduva oaselor. Și nu vorbe 'n vânt! exclamă nenorocit tată-meu. Nu vorbe de clacă. Ci numai capete de acuzație sprijinite pe scrisori, pe rapoarte, pe documente autentice. In cuvinte duioase îmi aminteà de sfaturile lui la plecare, de sacrificiile făcute pentru mine ca să-mi deà învățătură și creștere cuviincioasă, de făgăduelile mele solemne; și mă întrebà cum de m'a răbdat inima să calc tot trecutul acesta în picioare și să decad până 'ntr'atâta încât să uit tot ce-mi datoresc mie însumi și numelui cinstit pe care-l port. Din fericire, — și numai din considerație pentru dânsul, — ministrul nu luase împotriva mea o măsură disciplinară gravă și ireparabilă. Cariera nu-mi erà sfărmată. Aveam încă vreme să-mi revin în fire și posibilitatea să mă amendez. Eram mutat, deocamdată, la altă judecătorie, în celălalt capăt al țării, într'o comună din Dolj.

N'am mai avut nevoie să deschid plicul ministerial. L-am rupt. L-am mototolit. L-aș fi sfâșiat cu dinții! Nu mai aveam nevoie de slujba lor! Să și-o păstreze! S'o deà altuia mai demn ca mine. Unei slugi de casă. Unui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trântor. Unui samsar. Știam acum ce 'nseamnă magistratura lor, justiția lor. Mi-o spusese și conu Manole. O să le-o strig în față. O să le-arunc demisia în nas. Și ce demisie! Eram tânăr încă. Nu cunoșteam viața. Îmi închipuiam că dreptatea trebuie să iasă dela sine, ca untdelemnul, la suprafață; și că minciuna, și bârfeala, și calomnia, pot fi demascate. Îmi juram să n'am astâmpăr și odihnă până ce nu voiu dà de gât pe ticăloși. De-aș fi știut bine că trebuie să umblu desculț, flămând și gol, voiu luptà. Două zile în șir, cu ușile zăvorite, am scris, am șters, am adăugat, am rupt și-am copiat un memoriu pe nu mai știu câte coale de hârtie. Soarele îmi bătea cu degetul în geamuri. Nu-i răspundeam. Răsunau dealurile de cântece. Nu le auzeam. Mâncam acasă. Fumam țigară după țigară. Pluteam în nouri de fum și într'o pâclă sinistră de ură și de răzbunare.

Așà m'a găsit, într'a treia zi de dimineață, cu capul în palme, cu coatele pe masă, conu Manole. Mă gândisem de multe ori la dânsul. Mă întrebam dacă să-i spun ceva înainte de plecare, sau să duc cu mine scârba învinuirilor nedrepte. Mă hotărîsem să tac. Mi-ar fi fost mai multă rușine de obrazul bătrânului, decât de fuga mea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dela primele cuvinte însă, după ce mi-a mângâiat ușor fruntea și s'a uitat întrebător, adânc, în ochii mei, mi-am dat seama că nu voiu puteà să-l mint. Pleoapele au început să-mi tremure. Capul mi-a căzut pe masă. Și-am plâns ca un copil.

Cuminte, conu Manole, m'a lăsat să-mi plâng, cu sughițuri, tot năduful. Abià după ce m'am liniștit o leacă, m'a întrebat încet, trist, cu oarecare îndoială în glas și ridicându-mi fruntea spre dânsul:

— Mai ai încredere în mine, dragul moșului?

— Am coane Manole... Cum să n'am?

— O să mă asculți atunci ce te-oiu sfătuì?

— Te-ascult coane Manole.

— Chiar dacă nu ți-o fi la început pe plac?

— Chiar...

— Ce-ai scris matale acolo?

Nu i-am mai răspuns.

Fără să mă mai întrebe, fără să-mi ceară consimțimântul, și-a pus tacticos ochelarii pe nas, a adunat el însuș coalele răvășite pe masă, pe scaune și pe pat, și le-a citit cu migăleală, cu atenție, rând cu rând, filă cu filă, până la urmă.

A rămas dus pe gânduri, câteva momente. Apoi a clătinat scurt, hotărît, din cap:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu!... Așà nu merge... Nu e bine... Nu se poate.

Il întrebam numai din ochi: de ce nu? coane Manole.

— Apoi, măi băiete... E prea lung, și n'o să-l citească nimeni. E prea sincer ca să-l creadă cineva. Și mă vorbești prea de bine într'însul, ca să nu se gândească alții la rău.

Incepeam să zâmbesc.

— Știi ce-aș face eu, mă copchilule, să fiu în locul matale?

— Fă cum crezi, coane Manole.

— Uite... aș luà memoriul ăsta de sus, și l-aș rupe până jos. L-aș luà apoi de mijloc și l-aș rupe pe din două. Și-aș urmà tot așà până ce nu s'ar mai alege nimic de dânsul.

Făcând cum spuneà, conu Manole rupeà coalele una după alta și le așezà, grămadă, ca un pumn de confeti, în mijlocul mesei.

Fără să vreau, am glumit printre lacrimi:

— Munca mea de două zile!

— Dă-o focului, măi băete. Ea te-a făcut să plângi. Uite cum râzi acuma. Așà te vreau! Ascultă-mă pe mine: numai mișeii se bocesc. Omul tare râde. Și când plânge, nu plânge durerile lui, ci pe-ale altora, pe-ale tuturora.

De data asta țineam să mă justific:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar n'am plâns, coane Manole. Dimpotrivă, voiam să mă apăr, să-i înfund.

— Cu atât mai rău, măi netotule. S'o știi dela mine. Numai vinovații se apără. Numai ticăloșii se răsbună. Când o vită calcă mai apăsat cu copita în băltoacele drumurilor și te murdărește de sus și până jos, trebuie să fii de-o minte cu ea, sau smintit, ca să dai cu paru 'ntrânsa. Ce mi-e vita! Ce mi-s oamenii! Dă-i păcatelor. Nu te mai gândi la dânșii. Ia-ți mai bine haina în spinare și hai! vino cu mine. Soarele trebuie să fie de trei sulițe pe cer. Și culesul a început.

Am ieșit pe ușă împreună. Mergeam înviorați alături unul de altul. Nu vorbeam însă nici unul. Eu respiram cu nesaț, până 'n fundul plămânilor, aerul dimineții. Conu Manole, cu nasul în vânt, parcă respirà zările. Când am ajuns în dreptul fântânii Robilor, în loc s'o ținem oblu sau s'o luăm la stânga, ca deobiceiu, el a cârmit-o spre dreapta. O clipă am ezitat, crezând că se înșeală. Dar boierul urcà sprinten, grăbit, spre via lui. L-am urmat, uitând dintr'odată toată amărăciunea zilelor din urmă. Imi râdeau ochii. Inima îmi bătea ușor. In pragul porții celei mari am rărit pasul și mi-am fixat privirile în pământ. Nu vroiam să văd via în crâm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pee, bucată cu bucată. Țineam la prima impresie. Abiă după ce-am trecut binișor de poartă, mi-am ridicat ochii. M'am uitat repede în lături, înainte, am îmbrățișat toată priveliștea dintr'o singură privire. Nu pot să spun că am avut o deziluzie. Dar nici o surpriză prea mare. Bănuiam eu. Erà o vie ca toate viile. Nici mai frumoasă. Nici mai urîtă. Poate ceva-ceva mai bine îngrijită. Pământul afânat. Cărările plivite. Coardele întinse pe garduri de haraci de-o parte a drumului, iar de partea cealaltă pe garduri de sârmă. Frunzele stropite din belșug cu piatră vânătă. Și struguri mari, grei, atârnând de pretutindeni ca țâțele vacilor. Numai după ce am urcat pe jumătate pieptul dealului și-am poposit pe un fel de platou, într'o ogradă imensă, umbrită de copaci groși cât roata carului, printre cari abiă apăreau hambarele, grajdurile, cramele enorme și, în fund, în fund de tot, cerdacul conacului boieresc, mi s'a părut că pătrund într'o altă lume, într'o altă viață, cunoscute din cărți, aflate din spusele bătrânilor și uitate de mult. Impresia erà extrem de bizară. Aveam o simplă ogradă de vie în fața mea, cu acaretele și uneltele ei de muncă risipite la întâmplare, și cu toate astea ograda părea mai curând un tablou stilizat, desprins din-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tr'o ramă, decât o ogradă ca oricare alta. Ceva ireal plutcà în atmosferă. Lucrurile cele mai comune, cele mai obicinuite, luau înfățișarea inconsistentă a lucrurilor văzute în vis. Câteva pluguri trântite unele peste altele, o căruță răsturnată lângă un zid, două poloboace desfundate uitate sub cumpăna fântânii, părcau anume puse acolo, nu pentrucă ar fi fost nevoie de ele, ci ca să deà peisajului farmecul poezii. Iar în lumina spectrală a zilei cernută printre ramuri, întocmai ca pe-o scenă de teatru, șiruri de fete și flăcăi, cu panere încărcate pe umeri, coborau cântând spre clădirile din stânga noastră.

Conu Manole se îndreptă într'acolo. Mergeà acum încet, oprindu-se la tot pasul. Pricepeam că nu crà obosit. Vroià numai să-mi deà destul răgaz ca să admir în voie; și el însuș nu se mai săturà privind și ascultând. Un sgomot vast, continuu, dominà cântecele culegătorilor. S'ar fi spus că o moară de apă erà prin apropiere, sau o prisacă în toiul roitului. Ascultam și eu sgomotul, fără să bănuesc de unde vine. Mi l-am explicat abià când am ajuns în dreptul cramei. Prin ușa, cât zece din zilele noastre, adevărată poartă de cetate, cu două caturi masive de stejar, ferecate și deschise

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

larg în lături, am văzut un sat întreg la muncă. Copile râzătoare treceau coșurile flăcăilor. Aceștia, la rândul lor, urcați pe scări improvizate, le deșărtau în trei călcătoare, de doi stânjeni în lungime fiecare, și așezate de-a curmezișul cramei. Panerele golite sburau prin aer, însoțite de strigări și glume piperate. Fetele le prindeau din sbor. Nici una nu se lăsă mai prejos. Răspundeau la fel, cu glume în doi peri sau cu pumni de struguri aruncați feciorilor în față. In acelaș timp, în cele trei călcătoare uriașe, alte fete și neveste, cu poalele sumese în brâu de li se vedeau pulpele până la șolduri, sdrobiau poama în ritm când domol și legănat de horă, când sacadat și precipitat de bătută.

Ivirea boierului n'a speriat și n'a stingherit pe nimeni. Munca nu s'a întrerupt. Nici jocurile. Nici glumele. Strugurii se prăvăleau sub picioare. Mustul gâlgîià din vrane. Cofe, donițe, oale de lut, plecau una după alta, pline ochi, neclintite, smirna, pe umerii argaților. Crama vuià și duduià din temelie. In aer pluteau efluvii dulci și acre, amețitoare și iritante, de poamă călcată, de nădușeală și de femee.

Conu Manole se mulțumì să întrebe:

— Merge treaba, măi diavolilor?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Strună, boierule!

O singură fetișcană ridică hazliu din umeri și râzând cu toată gura pârguită între doi obraji ca două mere, bodogăni:

— Ar merge ea și mai bine, boierule, dacă flăcăii ceia ne-ar mai lăsà o leacă în pace.

— Dar ce ți-au făcut, Frăsina moșului? se miră hâtru bătrânul.

— Ia! Gavrilă al Cojocarului!... Il știi matale...

Fata ezită o clipă, uitându-se amenințător și strengărește la un drac de băiat, cu ochi ca mura, care tocmai își descărcase coșul în călcătoare. Fata îl prevenì cu degetul:

— Să știi că te spun, Gavrilă!

— Spune fă! că doar n'am omorît pe tată-meu.

— Ai spus să spun? Ține minte că tu ai spus!... Și izbucnind deodată:

— M'a sărutat pe gură, boierule!

— Cum se poate! exclamă scandalizat conu Manole. Ți s'o fi părut, Frăsino! Ai făcut tu una ca asta, măi Gavrilă?

Gavrilă se scărpină în ceafă:

— De ce să mint, boierule? Am făcut-o! De! ca omul dela țară. Că nu-s purtat prin lume și n'am învățat cum se face la orașe...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și întorcându-se spre fată, cu ochii lui ca mura măriți de uimire prefăcută, o întrebă:

— Păi, unde crà să te sărut? fată hăi!

S'a pus pe râs boierul. Râdeau feciorii. Râdeau muierile. Râdeau cu toții. Dezarmată, râdeà și Frăsina. Se prefăccà ca că-i mânioasă foc și-l împroșcà pe Gavrilă al ei cu must și cu ciorchini, dar râdeà pe înfundate. Cumetrele o ghionteau. Flăcăii o suceau și-o învârteau. Mâinile li se rătăceau prin vecine. Chiote izbucneau în învălmășeală. Țipete înăbușite. Vorbe de mustrare:

— Astâmpără-te bădițo!

— Ține-ți mâinile acasă, măi Toadere!

— Te pârăsc boierului, Ionică!

— Arzăte-ar focul, blestematule!

Cu alte vorbe și alte tonuri, acelaș „fugi încolo, vino 'ncoace, lasă-mă și nu-mi dà pace", al femeilor din totdeauna. In vremea asta, însă, treaba mergeà strună. Mustul gâlgîià ca șuvoaiele umflate de ploi. Zăcătoarele se umpleau văzând cu ochii. Crama zumzuià ca un stup de albine harnice. Cum îi stă bine vinului, culegătorii îl pregăteau în cântece și strengării. Nu mă miram de șotiile lor, de glumele lor sărate și ardeiate. De când hoinăream prin sate, învățasem doar atâta lucru că în mijlocul naturii impudice oamenii sunt mai slobozi la gură și fetiș-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

canele mai puțin năzuroase și spăsite ca surorile lor dela orașe. Nu mă miram iarăș că în libertate și veselie munca mergeà mai cu spor. Cunoșteam în privința asta teoriile boierului. Ceeace mă nedumereà, în schimb, erà faptul că el, om al progresului și în curent cu descoperirile științii, își mai călcà strugurii cu picioarele ca pe vremea lui Pasvante.

Indreptându-ne încetișor spre casă pentru cina de seară, conul Manole mă lămuri înțelepțește:

— Vița, dragul moșului, nu-i piatră, nu-i cărămidă. N'o fi având suflet, ca omul, dar are și ea viața ei, simțirea ei. Trăește. Eu mi-am dat de multe ori cu gândul că între toate viețuitoarele pământului trebuie să fie, trebuie să dăinuiască, un fel de legătură tainică. Dela ultimul firicel de iarbă chircit în șanțurile drumurilor, până la fruntea ta și-a mea, treptele pot fi nenumărate, dar scara e aceeaș. Suntem o apă cu tot ce viețuește în univers. Ai auzit și tu că giuvaergii ca să redeà strălucire mărgăritarelor aproape moarte, le pun la gâtul cucoanelor. Pielea muierilor le întinerește. Apoi dacă un bob de scoică renaște la sânul femeilor, cum ai vreà tu să se lese mai prejos rodul viei? Stoarce un strugure printr'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

râșniță sau pune-l sub un teasc. O să bei apă chioară, abiă îndulcită. Sdrobește acelaș strugure sub talpa omului, cu toate necurățeniile ei, cu toată sudoarea ei, și-o să bei ce n'ai băut tu de când ești, vin ca apa vie, din podgoriile lui moș Manole.

Intr'adevăr, de cum ne-am suit în cerdacul încăpător ca ograda unui gospodar cuprins, boierul a bătut din palme și-a poruncit lui Vlădică-țiganul să-i aducă două sticle înfundate, una de Cotnar roș, din anii Eteriei, și alta de Cotnar alb, din acela pe care-l știau numai ei amândoi.

— Până atunci să luăm câte-o gustare, mă îndemnă bătrânul, să golim câte-un pahar în cinstea oaspetelui și, potrivit datinei, să ne spălăm mâinile și fața.

— Să bem cucoane și să ne spălăm. Dar aș fi mai bucuros să-ți văd mai întâi casa.

— Voia dumitale ca la banul Ghica, fiule. Numai că n'o să prea ai ce să vezi într'însa. Ia! o hardughie de pe vremuri, hodorogită ca și stăpână-său.

O fi fost casa de pe vremuri, cu zidurile de-un metru în grosime, cu odăi să poți învârti carul cu boi prin ele, cu sobe cât altarele bisericilor dela țară, dar ce-am văzut pe pereții ei străvechi, n'o să mai văd și nu se mai vede azi în casele bogate și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moderne. Numai rafturi, din podele până 'n bagdadie. Și în rafturi numai cărți. Iar pe unde nu erau nici cărți, nici rafturi, tablouri minunate, pânze din toate epocile și din toate școlile, adunate de el, alese de el, cum mi-a spus mai în urmă, în cursul călătoriilor lui prin Apuș și într'o vreme când puteai să ai un Murillo, un Watteau, un Velasquez sau un Millet, pe prețul câtorva fălci de moșie.

Neștiind unde să-mi arunc ochii mai întâi și ce să văd mai repede, întârziam în dreptul in-foliilor masive, al incunabilelor respectabile, mă lăsam chemat de zece ori până să mă despart de un șir adorabil de elzeviruri, răsfoiam în grabă o ediție princeps, căutam să descifrez pe apucate titlul unui volum cu scoarța patinată de mâinile cine știe câtor cărturari și de scurgerea anilor.

Conul Manole clătină din cap în vremea asta și mormăiă ca pentru el singur:

— Știam eu, măi șoarece de bibliotecă ce-mi ești, că fac bine ceeace fac, nepoftindu-te să-mi treci pragul casii. Nu te-ai mai fi despărțit de hârțoagele astea. Aici te-ai fi îngropat. Aici ai fi mucezit.

Privindu-l cu o mustrare tristă în ochi, conu Manole se îmbună repede:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ei! nu luà şi mata în nume de rău tot ce-ţi spun. Aşà-s bătrânii! Eu le-am citit şi răscitit pe toate. Sunt sătul de bucoavne puse 'n rafturi. Ca mâine o să-l vezi şi pe moş Manole într'un raft de patru scânduri. Astăzi, lasă-l să trăiască. Hai, şi-om beà!

— Să bem, cucoane, dacă altfel nu se poate.

Şi l-am urmat, cu gândurile aiurea, cu ochii pe pereţi. Mergeam în silă. Târîiam paşii. Parcă m'ar fi tras cineva cu cangea. Conu Manole mă spionà pe sub gene. Zâmbea în barbă. Deodată s'a oprit locului.

— Tiii! măi plodule, mi-a venit un gând năstruşnic.

L-am întrebat politicos, dar fără prea mare interes:

— Ce gând? cucoane.

— Tot suntem noi singuri în seara asta. Nu ne-aude nimeni. Cine ştie când ne-om mai vedeà! Şi stai pe ghimpi de-atâta vreme să-mi afli taina.

Am tresărit. Am ciulit urechile:

— Cum? Ce? Care tainà?

— Ei! care tainà? Doar n'am o sută! Una singură pe care-o am, vrei să ţi-o spun?

— Mi-o spui, cucoane! Zău că mi-o spui?

— Dar cărţile? măi şolţicule...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dă-le focului!

— Te mai gândești la ele?

Ce să mă mai gândesc! Cum era să mă mai gândesc la altceva. De cărți îmi mai ardeà mie acum? De rafturi? De picturi? Casa mi s'a părut dintr'odată pustie. Nu-l mai vedeam decât pe conu Manole. M'am luat în trap după dânsul. L-aș fi urmat în pas de dans, dacă nu mi-ar fi fost rușine. Exultam!

Ne-am spălat mâinile și ne-am răcorit obrajii cu apă rece. Am ciocnit cu el primul pahar de Cotnar roș, care mi s'a prelins în vine ca argintul viu. Ne-am așezat la masa strălucitoare de albeața pânzelor de in, sub flacăra lumânărilor din două grele candelabre de argint. Am mâncat bucate simple și frugale. Ochiuri. Un pui la frigare cu iz de usturoi. Brânză. Fructe. Și la cafea, din tabacherea boierului, mi-am răsucit o țigară. Lăsând rotocoalele de fum lenceș să se ridice, să se întindă, să se încovoaie și să se destrame în volbure cu margini dantelate, spre tavanul obscur, așteptam cu nerăbdare și cu sufletul pe buze, destăinuirile boierului. Conu Manole nu se grăbeà. Își sorbeà liniștit cafeaua. La a doua țigară, bătù ușor din palme și poruncì lui Vlădică să-i aducă garafa. Vlădică

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se înclină, dispărù şi reapărù curând în urmă, călcând în vârful picioarelor, abiă îndrăznind să facă un pas după altul, cu ochii ţintă la sticla culcată ca un prunc în braţele lui. Cu teamă, cu evlavie, ca şi cum ar fi depus pe masă sfintele moaşte, aşeză în faţa boierului, într'un paner înclinat, o sticlă ruginită pe dinăuntru, cu cămaşă de nisip împietrit pe dinafară. Boierul cu mâna lui şi cu atenţie infinită, o destupă. Un fum uşor plutì, câteva secunde, deasupra mesei. Lăsându-şi capul pe speteaza scaunului şi cu ochii pe jumătate închişi, conu Manole respiră adânc. Mă întrebă în şoapte:

— Simţi ceva?

Simţeam, în adevăr, prin mirosul obicinuit de liventică şi de lucruri vechi al casei, strecurându-se un miros mai subtil, mai insinuant, iritant şi lasciv. M'am uitat, mirat, în jurul meu. Mi se părea că undeva, îndărătul nostru, cineva uitase vreo cădelniţă aprinsă. I-am răspuns simplu:

— Parc'ar mirosì a smirnă... a tămâie.

Conu Manole zâmbeà:

— Uită-te acum şi la culoarea lui.

Ridicând un pahar până 'n dreptul lumânărilor, mă întrebă:

— Cum ţi se pare?

Cum să mi se pară! In pahar parcă nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

erà vin, ci chihlimbar. Ape ruginii, fosforescente, jucau, cu irizări nesfârșite, în masa compactă a vinului untdelemnos. Nu erà Cotnar roș. Erà Cotnar alb. Și cu toate astea, în cupa de cleștar, la flacăra lumânărilor, Cotnarul acesta alb aveà răsfrângeri de purpură și sânge.

Fără să-mi mai aștepte răspunsul, conu Manole vorbì încet, rar, ca și cum ar fi binecuvântat vinul:

— E Cotnarul meu de viață lungă. O să-ți spun povestea lui. Bea mai întâi dintr'însul.

Am dus paharul grăbit la gură, parc'aș fi vrut să-l dau de dușcă. Boierul ridică brațele în aer:

— Nu așà, măi agiamiule! Nu dintr'odată. Moae-ți mai întâi buzele. Apoi limba. Soarbe-l picătură cu picătură.

I-am urmat povața. Am lăsat picăturile s'alunece una câte una, pe jghiabul limbii, până'n gâtlej. Nu mă ardeau. Imi răcoreau doar și-mi parfumau răsuflarea. Uneori parcă aveam o grădină sub cerul gurii. Ii savuram aroma, și-mi spuneam: — așà vin.mai înțeleg și eu! Nici o acreală nu'mi veneà pe gât. Și nici o greutate nu-mi apăsà tâmplele. Dimpotrivă, mă simțeam lucid,vesel, ușor. Râzând aproape cu hohote, i-am spus conului Manole:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Îți baţi joc de mine, boierule! Ăsta-i vin pentru cucoane, pentru copii. Nu pentru oameni în toată firea.

Conu Manole mă priveà ţintă. Ii râdeau şi lui ochii. Dar ochi mult mai aprinşi, mult mai tineri ca de obicei. Şi glasul mi s'a părut şi el mai sonor şi mai bărbătesc, când mi-a răspuns:

— Păi, fireşte! Nu ţi-am spus? Nu te-am prevenit? E vinul tinereţii!

— Să bem atunci, cucoane!

— Să bem nepoate!

Şi mi-a umplut al doilea pahar. Aveà aceeaş culoare. Acelaş parfum. Doar mai insinuant poate, mai pătrunzător. Când îl sorbeam, îl respiram cu nările deschise şi-l simţeam în acelaş timp în nas şi pe vârful limbei. Dacă n'aş fi ştiut că sunt în casa conului Manole, aş fi jurat că mă aflu într'un câmp de flori, pe-o căpiţă de fân sau într'o biserică. Parfumul vinului, nu vinul, îmi pătrundeà până 'n fundul sufletului. Imi uşurà trupul. Imi deschideà mintea. Vedeam limpede, parcă n'aş fi văzut numai cu ochii, ci cu fruntea, cu urechile, cu vârful degetelor. Nu eram beat. N'am băut niciodată. Dar nu e greu să-ţi închipui ce e beţia care schimbă pe om în paiaţă sau în fiară şi-l trânteşte, ca pe-o brută, la pământ. Eu nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mă scălâmbăiam. Nu urlam. Mi-era bine, așà cum trebuie să-i fie pământului jilav stropit de soare. M'aș fi întins. Pluteam într'un fel de beatitudine infinită. Și cu toate astea, contrast admirabil, simțeam cum se ridică în mine valuri de sănătate, de exuberanță, de tinerețe. I-am strigat vesel boierului:

— Vin ca ăsta aș puteà să beau toată noaptea. Nu te îmbată. Te înviorează! Te întinerește!

— Păi, nu ți-am spus-o?

— Așà-i! Mi-ai spus-o!

Și-am izbit cu pumnu 'n masă. Mă uitam cu ochi hilari la el:

— Dar nu mi-ai spus totul, boierule? Mi-ai mai rămas dator cu un răspuns! Ce-i cu povestea?

— Ehei! povestea-i lungă, măi băete... E mult de-atunci... Aș puteà să 'ncep ca 'n basme: a fost odată ca nici odată...

Vorbià încet și rar. Tărăgănat, cu întreruperi, își desfăceà sulul amintirilor. Ciudat, însă. Mă uitam țintă la el. Ii vedeam fruntea și mușchii feței contractându-se. Ii vedeam buzele mișcându-se. Dar buzele parcă erau de vată. Sunetele se îngropau în ele. Cuvintele se făceau tot mai depărtate, tot mai surde. Din când în când numai, înăbușit, auzeam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

câte-un crâmpei de frază:—...era pela patruzeci și opt... baricade se ridicau la toate răspântiile Parisului... Noi, un pumn de boiernași, eram beți de entuziasm și de libertate... m'am întors în Moldova noastră oropsită, odată cu cei dintâi «bonjuriști»... pe atunci nu erau trenuri... diligențe, poștalioane, surugii cari chiuiau trecând peste dealuri și peste câmpuri fără drumuri...

Apoi, n'am mai auzit nimic. Nici un crâmpei de frază. Nici un cuvânt. Prea chiuiau surugiii. Iar harabnicele se învârteau, plesnind din șfichiuri ca pocnete de pistoale. In larma lor caleașca boierească zburâ, ca o nălucă, peste hopuri și hârtoape. Fugeau țarinele în urma ei. Rămâneau satele mofluze, în nori de colb și în schelălăiala câinilor și plozilor speriați. Săreà șanțuri. Treceà ape fără poduri. Trezeà freamătul pădurilor. Sculà mahalalele. Iat'o la Iași. Ca un vârtej străbate patriarhalele uliți desfundate. Și scurt, dintr'o singură smucitură de hățuri, caii albi de spumă înțepenesc locului, în fața casei din Sărărie. Porțile sunt încuiate. Slugile își așteptau însă stăpânul. Ca din pământ răsar oameni de curte, jupânesc, fete de casă și de suflet, argați, rândași, și robi. Lanțurile cad. Junele boier, voios și sprinten, sare din caleașcă. In gheroc strâns pe talie și cu gâtul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

înfășurat de trei ori într'o cravată cât un brâu, pare mândru la vedere ca un făt-frumos. Fetele își dau cu coatele: — frumos s'a mai făcut, surato! Babelor le lăcrămează ochii, crucindu-se și întrebându-l: — matale ești maică? Dar un glas cald și plâns îl strigă din cerdac:

— Manole!... Manole!...

Râzând și smulgându-se fericit dintre dânșii, junele boier urcă treptele câte două și câte trei deodată și se aruncă în brațele maică-sei. Dulce îi mai mângâe obrajii zulufii bietei mame și cum îl înfășură și-l împresoară horbotele malakofului!

Cu capul culcat pe umerii ei, o întreabă:

— Sănătoși sunteți, mamă? — Și ea-i răspunde: — Te doream, Manole. Tată-tău se temeà că n'o să te mai vadă. Te-așteaptă în iatac.

Din fundul divanului, dintre psaltiri, ciubuce, ceasloave și narghilele, temutul vistiernic, cu barba albă până la brâu înflorită totuș de-un zâmbet, i-a întins mâna uscată să i-o sărute. Copilul a dus-o mai întâi la frunte, apoi la buze. O simțeà tremurând sub buzele lui. Fără gând rău și-a spus: — tata a slăbit foarte. N'o să mai poată fi mânia lui Dumnezeu ca mai înainte. Cu știrea sau fără voia lui o să pot face și eu țării un pic de bine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Curând însă și-a dat seama că binele e mai ușor să-l râvnești, decât să-l faci. Cu moșneagul nu erà de glumit. Oricât îl rosese și-l slăbise boala, între degetele lui noduroase, închircite ca rădăcinele copacilor, țineà încă solid strânse frânele treburilor obștești. Erà și el un tip, în felul lui, bătrânul vistiernic. Ca mai toți boierii din protipendadă, de-o vârstă cu el, mai că nu știà nici să scrie nici să citească. Cu ochelarii încălecați pe buricul nasului, cu degetul urmărind rândurile chirilice, silabiseà slovă cu slovă și când citeà, parcă un bondar se învârteà prin odae. Erà plin de îngâmfare, în schimb. Nimeni n'avea voie să cârtească în fața lui. Tot ce spuncà el erà literă de evanghelie. Ca să-și pue o simplă iscălitură, cu trei caturi și cu cârlionți la începutul și la sfârșitul fiecărui cuvânt, în josul unui zapis, chemà pe nevastă-sa, pe Manole, pe toți cei mai de aproape ai casei și, privindu-i pe de-asupra ochelarilor, le repetà, apăsat, zicala lui favorită: cine nu-și deschide ochii, deschide punga! Avan la suflet, nemilos cu datornicii, cârcotaș când erà vorba de drepturile altora, sgârcit de-și mâncà de sub unghii, nu trăià decât pentru liturghia de Duminecă și ca să-și rotunjească prin încălcări și procese la Domnie, moșia părintească din Bivolari. Când a murit, i-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lăsat lui Manole o moșie de patru ori mai mare decât o moștenise el însuș și pentru care nu cheltuise nici un irmilic. Iar cât a trăit n'a lipsit o Duminecă sau o singură zi de sărbătoare, dela biserică. Știà toate slujbele pe de rost. Erà toată știința lui. Dar pentru asta se socotcà mai învățat și mai îndreptățit să-și spue cuvântul în divanuri decât oricine altul. Dumnezeu îl luminà. Așezat în strana episcopală, urmăreà vorbă cu vorbă citaniile preotului. La cea mai mică greșală, sau abatere, sau scăpare din vedere, își ridicà toiagul, un fel de măciucă de corn, cu cioc de pasăre în aur la un capăt, și urlà de se cutremurà catapiteazma: — ai sărit pe «Doamne miluește» popo! Ia-o dela început că-ți crăp capul!... Popii îi știau de frică. Satele îi știau de frică. Slujbașii cârmuirii tremurau de frica lui. Cui nu i se muiau genunchii, numai vâzându-l?

Singur, fecioru-său, Manole, a îndrăznit să-i vorbească deschis și să-l înfrunte. Bătrânul îl ascultà mulțumindu-se să mârâiască printre gingii. O săptămână buchită l-a ascultat. Ba că robia țiganilor e o rușine. Ba că țăranilor li se cuvine și lor slobozenie și pământ. Ba că Moldova trebuie scăpată de Turci, de Muscali, de toate liftele străine. Ba că ei, tinerii boieri, sosiți proaspăt din Paris,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vor schimbà totul, din temelie. Bătrânul vulpoi îl lăsà să vorbească. Nu suflà un cuvânt. Dar într'o bună dimineaţă pahonţii stăpânirii l-au sculat din pat, l-au legat cobză, l-au umflat burduf şi l-au trimis peşcheş cuvioşiei sale, stareţului mănăstirii Neamţului. Un an şi mai bine junele Manole a dus-o numai în posturi şi rugăciuni. Degeaba îşi frângeà mâinele maică-sa şi bătеà mătănii la toţi sfinţii, vistiernicul Toader rămânеà neînduplecat. Iar când însfârşit, i s'a muiat şi lui cerbicia în ajunul marilor sărbători ale Paştelor, nu i-a dat voe să vină printre boieri, la Iaşi, ci l-a surghiunit aci, la Cotnari ca să-i îngrijească de podgorii.

Pe vremea aceea viile boiereşti se întindeau pe trei dealuri, cu văile lor. Opt crame, beciuri săpate pe sub pământ cale de-o poştă, patru sute de călcători la cules, nu pridideau să strângă tot rodul unui an. O oştire de argaţi era sub ordinele lui, şi cinci sălaşe de ţigani. Printre acestea, cel mai numeros erà aşezat la poalele dealului, lângă fântâna căreia i se mai zice şi astăzi a Robilor. Acolo junele boier coborà adesea. Neputând să mai facă nici un bine ţării, se mulţumeà să îndulcească zilele acelora pe cari romantismul epocii îi socoteà ca pe cei mai nefericiţi. Duceà zaharicale pruncilor, mărgele ieftine

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

muerilor, câte-o scutire de corvezi sau de bătăi bărbaților și cuvinte bune, tuturora. Firește, pentru atâta lucru nu erà mai iubit decât alți boieri sau stăpâni. Când nu faci oamenilor tot răul pe care îți stă în putere să li-l faci, nimeni nu-ți păstrează recunoștință pentru asta. Câștigase, în schimb, încrederea lor. Dănciucii îl primeau cu alaiu de cum se arătà la marginea șatrei. Și fetele nu mai dispăreau ca șopârlele sub corturi, când îl vedeau venind. Așà se face că într'o seară, tot cam pe vremea asta, la lumina unui trunchiu de salcie aprins în mijlocul drumului, a zărit pe Rada.

Văzuse el la Paris fel de fel de femei, și unele mai frumoase decât altele. Pe câteva le avusese, pe altele le dorise, de cele mai multe își aminteà, cum ne-amintim, cu-o ușoară strângere de inimă, de necunoscuta pe lângă care, o clipă, am trecut și cu care n'o să ne mai întâlnim niciodată. Dar în noaptea aceea, la lumina jarului care răsfrângeà flăcări de sânge pe fețele hoardei țigănești prinsă în joc sălbatec în jurul focului, a uitat de toate frumusețile lumii și n'a mai văzut-o decât pe Rada. O priveà încremenit. Ce avea, ea, mai deosebit decât celelalte? Ce avea în port, în mișcări, în zâmbet, în priviri, în pielea ei radioasă sub

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zdrențele cămășei? Cine-ar puteà să spună? E nebunie și vană ambiție literară să descrii frumusețea. Nu se poate tălmăci în vorbe culoarea de bronz, de aur și de aramă a lunei enorme când se ridică de după dealuri; și nu se pot exprimà în cuvinte mlădierele unui trup de femee, care se îndoaie, se încovoae, saltă, alunecă și desmierdă tot ce-l înconjoară, ca șiroaele de apă limpede când curg printre ierburi. E prea mult încă dacă poți să le vezi și să le simți.

Manole o vedeà.

Nu s'a apropiat de ea decât târziu, cu teamă, cu sfială, după ce și-a făcut de vorbă lungă cu unii și cu alții. Fata nu erà îndrăzneață. Dar nici sperioasă. In fața boierului îi tremurau ușor genunchii, ca la căprioare, când în acelaș timp sunt gata să se apropie sau să fugă; dar pe sub genele ei lungi și grele îl priveà cinstit în față. Manole a întrebat-o de unde e, fiindcă n'o mai văzuse până atunci prin partea locului. Ea i-a răspuns, arătându-i toți dinții umezi, printre buzele cărnoase și râsfrânte:

— Apoi, pe mine mă cheamă Rada! Boierul nu-și mai aduce aminte? A uitat boierul când îi aduceam cuiburi de păsări cu pui în ele și el îmi dădeà coji de pâine albă unsă cu povidlă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Așa-i! Unde-i fusese capul? Cum nu se gândise el la Rada? Cum nu întrebase de ea? Cum n'o recunoscuse, barem? Dar și cum s'o recunoască! Erà numai de-o șchioapă când plecase la Paris. O svârlugă. Un drac împeliță de fată, goală pușcă, fără sâni, fără șolduri, cu degete smolite de desghiocatul nucilor, cu fața mânjită până la urechi de zeama smeurei și-a murelor, slabă ca o pisică leșinată și agățată ca o maimuță de toate crengile copacilor.

Și-acum!

Numai privind-o, sângele i se răreà în vine. Ar fi vrut să plece, și nu se îndurà. Ar fi vrut să steà, și nu îndrăzneà. A plecat în sfârșit, dar la spartul jocului. Și cum a dormit în noaptea aceea, o spune-o și morților. In crivatul larg și alb se învârteà ca pe jăratec. Il ardeà așternutul. Pernele îl frigeau. Nu-și găseà locul nicăeri. N'avea decât un gând, bătut în minte ca un cui: să se facă mai repede ziuă, ca să-și poată vedeà iarăși pe Rada. Firește însă că nici a doua zi, nici a treia, nici alte două sau trei săptămâni în șir n'a mai văzut-o. Rada intrase ca în pământ. Și el nu îndrăzneà să întrebe unde e, sau ce-i cu ea. Umblà, ca un desmetec, de colo-colo. Își cătà de treabă, fără rost, prin preajma șatrei; și fugeà ru-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

șinat, de cum zăreà picior de om, ca și cum toată țigănimea s'ar fi luat după dânsul. Pe unde n'a căutat-o în zilele acelea nesfârșite! La munci, la bucătărie, în grajduri, în beciuri, în crame, la hambare, pe drumurile pe unde se întorceau cârdurile de fete dela păscut. Se opreà în dreptul fiecărui trecător, cu întrebarea pe buze: — nu-i fi întâlnit cumva pe Rada? Și plecà brusc, cu moartea 'n suflet, neisbutind să-i rostească numele. Când un bariz sau o pestelcă fluturau în zare, îi bătеà inima ca ciocanul grăbit pe nicovală; și în fiecare polcă văzută de departe, în fiecare fustă, în fiecare umbră, o vedeà pe ea.

Abià peste vreo două sau trei săptămâni de vană alergătură, într'o dimineață, cum se întorceà încă odată dinspre fântâna Robilor abătut și obosit parcă ar fi zăcut de lingoare, vătaful boieresc l-a ajuns din urmă și după ce s'a ploconit și l-a hirotonisit în tot felul, a zâmbit cu înțăles și a cutezat să-i facă semn cu coada ochiului:

— I s'au aprins rău călcâile boierului, după Rada...

Un val de sânge aprins i-a năvălit junelui bonjurist în obraji, și-a simțit că se roșește până 'n vârful urechilor. Dar nu s'a putut stăpâni să nu-l întrebe:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ai văzut-o?

— Dacă porunceşte boierul, o să i-o trimet mai pe seară... Vătaful zâmbeà mereu: — boierul ar puteà să-i dea ceva de muncă...

Intâiul lui gând a fost să-i dea lui, codoşului, cu ceva în cap. Apoi să-i sară de gât şi să-l strângă în braţe. In sfârşit să ia un aer nepăsător, plictisit. Ca şi cum i-ar fi fost absolut indiferent să vadă sau să nu vadă pe Rada, i-a spus:

— Bine... trimete-o... Azi, mâine.... când s'o putea. Şi i-a întors spatele.

Dar în tot restul zilei, până seara, l-a mustrat amar cugetul. Nu puteà să-şi ierte uşurinţa cu care se dase de gol şi ruşinea că primise serviciile vătafului. Deprins cu obiceiurile Apusului, tânăr încă şi necunoscând datinele şi năravurile pământului, i se păreà o crimă ceeace făcuse. De-o sută de ori s'a ridicat să trimeată după dânsul, să-l certe cu vorbe aspre, să-l facă de râs în faţa oamenilor. Dar tot de-o sută de ori s'a reaşezat locului, cu laşitate. Ba spre seară, când a văzut venind din toate părţile pâlcuri voioase de fete şi feciori, şi numai pe Rada nu, a început să simtă un gol la inimă, gândindu-se că vătaful poate luase de-a bună răceala lui prefăcută şi că-i va trimete pe Rada în altă seară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Vătaful era însă mai pișicher decât el. Îl cântărise și-l judecase mai bine decât se cunoșteà el singur. I-a trimes fata în aceeaș seară.

Când a văzut-o în fața lui, deși o așteptà și-i pândeà drumurile dela amiază, s'a simțit sleit de puteri și s'a făcut galben ca turta de ceară. Lumea se învârteà cu dânsul. Ar fi vrut să-i spue o vorbă, o glumă, orice, numai să nu stea ca mutul. De-a surda! Se uità, ca un lunatec, la dânsa, și nu puteà să-și descleștеze fălcile. La fel de tăcută, ea stà nemișcată, — îndârjită? resemnată? umilită? cine-ar puteà spune! — dar cu sprâncenile încruntate, cu pleoapele lăsate în jos și cu genele ei lungi măturând pământul. Târziu, ea, cea dintâi, l-a întrebat:

— M'a chemat boierul?

— Nu.

— Pot să mă duc atunci?

A fost cât pe ce să-i răspundă mecanic: da. La gândul însă că ar puteà să se ducă, fără să-i spună nimic, fără să-i explice nimic, după ce tot el o chemase zadarnic, a întins deodată brațele spre dânsa și, ca din fundul unei prăpăstii, a rugat-o, i-a strigat aproape:

— Mai stăi, Rada!

Rada s'a dat de data asta cu un pas îndărăt și l-a privit speriată:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— I-o fi rău boierului?!... Să chem argații?

Teama ei l-a readus în fire. A încercat să glumească:

— Nu! nu-i nimic, Rada... Nu chemà pe nimeni... Mi-a trecut acum... A fost o simplă ameţeală... Am ameţit, văzându-te.. Nici nu-i de mirare... Te-ai făcut aşa de frumoasă, Rada!

— Pentru asta m'a chemat boierul?

Erà atâta dezamăgire, atâta resemnare şi tristeţă în întrebarea ei, încât Manole văzându-i încrederea ştirbită, temându-se să n'o piardă, i-a răspuns cu prima minciună care i-a venit pe buze:

— Te-am chemat, Rada, să vezi de rufărie... şi-apoi, cu un potop de cuvinte, a încercat s'o ameţească, s'o aiurească, să-i adoarmă bănuelile. Cuvintele îi veneau acum buluc şi repezi ca apa pe scocul morei. Ii spuneà ce-a făcut de-atâţia ani de când n'o mai văzuse, prin ce străinătăţi umblase, ce auzise, ce învăţase, cu ce gânduri se întorsese iar în ţară. Ii mărturiseà, dezamăgit, că se simţeà mai singur aci, în Cotnarii lui, printre ai lui, decât în mijlocul străinilor. Cătà un suflet şi nu-l vedeà nicăiri. Ar fi vrut un prieten, şi nu găseà decât slugi.

— Pricepi acum de ce te-am chemat, Rada?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fata se uità la el cu ochi adânci și mari ca gura fântânelor. Simplu, cinstit, i-a răspuns:

— Nu.

— Aș vrea, Rada, să fim prieteni... să fim iarăși prieteni, ca altădată.

Rada a clătinat încet și lung din cap:

— Asta nu se poate... Știe și boierul că nu se poate.

— De ce nu se poate, Rada?

— Boierul e boier mare... Eu sunt o biată lăeșiță.

Din vorbele astea, din convingerea asta absurdă și îndărătnică, n'a fost chip s'o scoată în ruptul capului. Degeaba a încercat, pe nesimțite, să-i schimbe gândurile. Degeaba a încercat, zile și săptămâni de-a rândul să-i vorbească, s'o roage, s'o înduplece. La toate argumentele și stăruințele lui, aveà acelaș și vecinic acelaș răspuns: — boieru-i boier și Rada-i lăeșiță.

Cât timp nu-i vorbeà de prietenie, erà sprințară și guralivă. Făceà să răsune casa de cântecele ei. N'aveà o clipă de astâmpăr. Ca și cum ar fi știut că în ea totul erà ritm și armonie, nu se fereà de gesturi îndrăznețe, de mișcări dezordonate. Se lăsà s'alunece, de-a bușele, pe balustrada cerdacului, până în grădină. Se cățărà de pomi și săreà ca o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veveriță, din cracă în cracă. Alergà voioasă cu pletele în vânt, după fluturi. Aținea calea flăcăilor, cu cofa plină și, la cea dintâi glumă mai slobodă, îi scăldà de sus și până jos, scăpându-le printre degete ca un țipar. Se legănà, făcută ghem, între coarnele boilor. Săreà în spinarea cailor și-i călăreà, pe deșălatele. Țipa. Chiuià. Umpleà văzduhul de râsetele ei ca trilurile ciocârliei.

Din pridvor sau dindărătul ferestrelor Manole o urmăreà cu privirile încântate și uimit că un singur trup de femee poate să cuprindă într'însul toată poezia și toate frumusețile pământului. Incercà să i-o spue uneori, seara, când ea însăși se mai potoleà din jocuri. De cum se vedeà însă singură cu dânsul, de la primele cuvinte, ochii ei speriați de căprioară căutau parcă o ieșire prin uși, prin ferestre, prin ziduri, prin podele dacă s'ar fi putut, pe când fața i se făceà rând pe rând palidă ca moartea și roșie ca focul. Abià în șoapte, fără să se apropie prea mult de dânsa, Manole o întrebà:

— Tot nu vrei să fim prieteni, Rada?

— Dacă boierul poruncește!...

— Dar, pentru Dumnezeu, nu-ți poruncesc nimic, Rada. Ție nu pot să-ți poruncesc. Cum m'ar lăsà inima să-ți poruncesc! Dim-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

potrivă, dela tine aștept un semn, un îndemn, o vorbă bună. Să-mi spui tu singură într'o zi, de pildă în seara asta: vreau să fim prieteni... De ce nu-mi spui? Ce rău ți-am făcut? Ți-e silă, ți-e teamă de mine?

Fata se uită în ochii lui, candidă, încrezătoare:

— Nu.

— Mă urăști atunci?... Nu-ți place să stăm de vorbă împreună?

Ea-i răspundeà repede, cu ochii luminați:

— Ba da... Imi place... Boierul vorbește ca din carte.

E singura mărturisire pe care puteà să i-o smulgă. Odată, măcar odată, n'a putut s'o înduplece la altfel de mărturisiri. Păleà sau tremurà lângă dânsul, mâinele îi erau de ghiață sau picături de sudoare îi broboneau fruntea, la toate întrebările lui răspundeà cuminte, înțelepțește, ca și cum i-ar fi deslegat o ghicitoare. Nu-l mai ocoleà, e drept. Nu mai cătà cu priviri speriate în jurul ei, când se găseau împreună. Erà sigur că-i câștigase încrederea. Dar tot ce-l lăsau să nădăjduească ochii ei, tot ce-i făgăduiau răsuflarea grăbită a pieptului, văpaia obrajilor, tremurul buzelor, gura tăceà.

Câte nopți, ah! câte nopți nedormite, n'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

visat, n'a dorit, n'a aiurat, să-i deslege gura cu-o sărutare.

Intr'o seară a crezut că se apropie desnodământul. Se cărăbănise iarna. Munca începuse și oamenii, trudiți, se culcaseră mai de vreme. Focurile erau stinse. Nu se auzeà un muget de vită. Nu se auzeà un lătrat de câine. Ca peste un țintirim luna plină își vărsà lumina peste dealuri și ogrăzi. Singur, un vânt ușor și cald de miază-noapte cântà în ramuri și scuturà florile zarzărului de lângă cerdac.

Rada, cu pletele în vânt, cu spinarea lipită de trunchiul copacului, își închisese ochii și respirà adânc printre buzele întredeschise. Respirà aerul. Respirà mirosul florilor. Respirà razele lunei. Manole i le vedeà jucându-se, pe șiragul dinților, ca în prundișul pâraelor.

Plecându-se binișor spre dânsa, a chemat-o în șoapte:

— Rada.

Ea nu l-a auzit.

Tremurând și svâcnindu-i inima, și-a întins palma deschisă până de-asupra părului ei și i-a mângâiat, încet, fruntea.

Fata nu l-a simțit.

S'a aplecat atunci mai tare spre ea, s'a apropiat cu buzele până în dreptul buzelor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ei și, într'un murmur mai ușor ca freamătul florilor clătinate de vânt, a rugat-o:

— Lasă-mă să te sărut odată, Rada.... numai odată...

Și-a așteptat.

Rada nu s'a ferit. N'a întors capul. Nu și-a făcut pavăză cu mâinile. Nu l-a respins. Printre pleoapele închise numai, acolo unde genele se îmbină între ele, două lacrimi au izvorît la lumina lunei, au crescut, s'au umflat și s'au rostogolit peste obraji, ca două picături grele de ploaie.

Privindu-le pierdut, năuc, el o întrebă:

— Ce-i Rada, cu tine? Ce ai? Ce s'a întâmplat? Ce ți-am făcut? De ce plângi?

Dar ea, nemișcată, rezemată de pom ca răstignită, abia a putut să îngâime:

— Boierul e stăpân... Boierul poate să facă ce vrea din mine... Sunt roaba boierului...

Atât i-a spus! Mai aveà nevoe să adauge vreun cuvânt? Manole a înțeles. Fiecare silabă i-a pătruns în inimă. Ii erà silă și oroare de el însuși. I se păreà că, într'adevăr, încercase o siluire. Mărturisì sumbru:

— Ai dreptate, Rada... Sunt vinovat.

Rada își ridică privirile spre dânsul. Ochii ei mari, gura ei mută spuneau deslușit: nu!...

Dar el repetă îndârjit:

— Ba da!... Ba da!... sunt vinovat!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E pentru ultima dată însă... Iți jur, Rada, că n'o să mai auzi nici un cuvânt urât din gura mea... Ți-o jur!

Erà tânăr! Și-a ținut jurământul. Sărutări nu i-a mai cerut. Cu priviri piezișe sau pătimașe n'a mai urmărit-o. Cuvinte de dragoste nu i-a mai șoptit. Că-i tremurà sufletul ca frunza de plop lângă dânsa, cine-ar fi putut să bănuiască. Sufletul nu se vede. Și tremurul nu se aude.

In schimb, din noaptea aceea, carne din carnea lui să fi fost, sânge din sângele lui să fi fost, și n'ar fi avut o soră, o prietenă, o slugă, o roabă mai devotată și mai înțelegătoare ca Rada. N'aveà nevoe să vorbească. Ii ghiceà gândurile. N'apucà să-și exprime o dorință. I-o preveneà de mai înainte. De departe sau de aproape o simțeà, atentă, vigilentă, veșnic lângă dânsul. Umbra ei îl învăluià. Glasul ei îl legănà. In cânteccle ei adormeà seara. Și dimineața se deșteptà în râsetele ei. Nu e de mirare, astfel, că tot ce vedeà în jurul lui respirà sănătate și tinereță. Toate frumusețile pământului i se păreau zilnic reînoite, ca și cum în fiecare revărsat de zi le-ar fi scăldat apele altui botez. Cerul crà mai limpede. Nourii mai repezi. Aerul mai ușor. Mirezmele mai îmbătătoare. Viața făcеà să fie trăită. Și natura,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de pretutindeni, îi chemà și-i îmbià. Frenetică și dulce, exuberantă, voluptoasă și castă, le făceà semne din toate râpele, din toate crângurile, din toate pâraele, florile și stelele ei, să vină spre dânsa. Rada îi cunoșteà toate misterele. Nu erà gânganie, cât de mică sau cât de ridicolă în armura ei medievală, pe care să n'o știe cum o cheamă, ce poveste are și ce versuri i se potrivesc. Nu erà cărăruie, cât de pierdută printre tufișuri și mărăcini, despre care să nu știe de unde vine și încotro se duce. Mergând unul după altul sau ținându-se de mâini, hoinăreau la voia întâmplării, trecând apele din piatră în piatră, străbătând pădurile în lung și 'n curmeziș, hrănindu-se uneori zile întregi cu buruieni și poame sălbatice, și culcându-se pe unde-i apucà noaptea, cu pologul cerului înstelat întins deasupra lor.

Așà a trecut vara, cum trec zilele și gândurile bune.

Și-a venit toamna.

Anul fusese bun. Recolta îmbelșugată. Trei săptămâni dearândul a trebuit să muncească și el, deavalma cu țăranii. Ograda erà un furnicar. Sute de oameni la culeș. Alte sute la călcat. O forfoteală cât vedeai cu ochii, ca pe vremuri de bejănie. Din zorii zilei și până noaptea târziu, nu mai conte-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

neau strigătele, chiotele, chemările, scârțâitul carelor, tropotul cailor, grindina ciocanelor căzând în doagele aduse în grabă la cercuit. Mustul gâlgâià din opt vrane deodată. Zăcătoarele fierbeau în clocot. De departe se auzeà bolboroseala lor surdă ca vuetul mării. Aerul erà încărcat de efluviile alcoolului. N'aveai nevoe să bei. De cum scoteai nasul pe uşă, te împleticeai pe picioare.

In ajunul ultimei zile de cules, Manole s'a sculat mai vesel ca de obiceiu, parcă ar fi chefuit toată noaptea. Nu i-a păsat însă. Erà ziua rezervată vinului pentru casă şi pentru daruri la domnie. Se puneà la o parte, de cu vreme, poama cea mai pârguită. Fetele alegeau ciorchinii unul câte unul. Inşişi călcătorii erau aleşi pe sprinceană. Muncă migăloasă. Băutură pentru feţe domneşti. Dar mai ales prilej de joc şi de sărbătoare. N'apucà să se lase seara şi câte opt şi câte zece rânduri de hori se întindeau în bătătură. Rachiul şi drojdia de vin curgeau gârlă. Maldăre de viţă uscată, aruncate clae peste grămadă până la înălţimea casei, ardeau ca rugurile în cele patru colţuri ale ogrăzii. Vâlvătaia se vedeà de pe malul Prutului. Lăutari din toată Moldova de sus veneau unii după alţii, ca musculiţele de noapte atrase de flacăra lumânărilor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In toamna aceea primul taraf și-a făcut apariția pe la prânz. Tocmai argații întindeau masa în cerdac. Manole era în toane bune. Se gândea la Rada. N'o mai văzuse, la largul lui, în ultimele săptămâni, decât odată sau de două ori. Ea avea treburile ei. El pe-ale lui. Își zâmbeau, grăbiți, din treacăt, și-și vedeau fiecare de griji. Dar acum munca era pe sfârșite. Încă o zi! Și ziua aceea de toamnă târzie era caldă și dulce ca un început de primăvară. Râdea soarele pe cer. Râdea aerul beat de lumina soarelui. Să râdă și strunele vioarelor!

Manole porunci lăutarilor să-i cânte cântece de lume. Apoi de dor. Apoi de inimă albastră.

Dar orice cântau lăutarii și oricum cântau, dacă chihoteau țimbalele ca fetele între ele, sau plângea naiul, sau gemea basul, sau plesneau coardele lăutelor bocind ori râzând cu hohote sălbatice, nimic nu-i scotea din gând pe Rada, ci totul și toate i le-o reaminteau. Spre sfârșitul mesii, neputând să se gândească la altceva și neputând să vorbească decât despre dânsa, a întrebat așà, mai mult ca într'o doară:

— Pe unde-o mai fi Rada?

Argații au ridicat din umeri. Slujnica s'a uitat la unii și la alții. Singur, vătaful, și-a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901 1932

lăsat ochii în jos. Junelui boier i s'a părut ciudată privirea vătafului. Un ghimpe îi încercà inima. Neliniștit, iritat dintr'odată, á repetat, mai răstit, întrebarea:

— M'auzi sau nu? Te-am întrebat unde e Rada?

Vătaful ridică și el din umeri:

— Păi, de! boierule... de unde să știu, păcatele mele!... Cine poate să știe pe unde le umblă ochii muerilor și după cine le sfârîe călcâiele... — Mormăi apoi, ca pentru el singur: — ia! o fi cu vreo baragladină de-ale ei... dacă n'o fi cumva tot cu Lae al Vădanei...

— Lae al Vădanei?!

Manole privcà țintă în gol. Il vedeà pe Lae al Vădanei. Il știà. Țiganul dezrobit cine știe cum și pripășit de câțiva ani pe lângă curtea boierească. Nalt, spătos, alb la față, cu ochi ca păcura și cu buze ca rugina.

— Cu Lae vra-să-zică!

O perdea i se luà încet-încet de pe ochi. Își aduceà bine aminte acum că-l zărise în câteva rânduri, la grajduri și îndărătul casei, dând târcoale fetei și hârjonindu-se cu Rada. Dar cu cine nu-și făceà, Rada, de joacă! se gândì înviorat, Manole. Ar trebuì să nu mai fie cineva în toate mințile ca să-și facă scârbă pentru atâta lucru. Și nu erà nebun. Il dureà inima, firește, pentru vorbele văta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fului. Il dureà, parcă cineva ar fi tras cu dinții dintr'însa. Dar nu erà nebun. Erà lucid, calm, liniștit, de-o liniște de moarte. S'a sculat dela masă, hotărît. A făcut câțiva pași ca un somnambul. Ca să se proptească mai bine pe picioare și-a aruncat brațul pe după gâtul vătafului:

— Și zici c'ai văzut-o!... Ai văzut-o tu, cu ochii tăi, făcându-și vorbele cu Lae?

Zâmbeà în acelaș timp. Zâmbeà ca să nu deà de bănuit vătafului și să nu-l sperie.

— Păi, bine, cucoane... n'am văzut-o numai eu! Știe tot satul! Ne și miram noi între noi că boierul vede, știe și tace chitic. Ne spuneam că s'o fi săturat boierul de dânsa, că i-o fi până peste cap de țigancă, de-o lasă să-și facă mendrele cum vrea...

Manole mărturisì surd, crunt, printre dinți:

— Poate să-și facă... Eu n'am avut nimic cu ea.

Vătaful holbă ochii la el:

— Cum nimic?

— Ți-am spus: Nimic. N'a vrut. Nu m'a lăsat.

— Și n'ai luat-o de chică?

— Nu.

— N'ai târnâit-o de coade? N'ai măturat dușumelile cu dânsa?

— Nu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Atunci pentru ce mai ieşti boier! sărac de maica mea...

Se întrebă şi el, zâmbind amar. Vătaful nu-i dădù însă răgaz să se gândească mai mult. Chibzuì repede şi hotărî el pentru dânsul:

— Ascultă-mă, cucoane. Ce mai duravura! Una şi cu una fac două. Diseară, după ce s'o isprăvì culesul, ţi-o trimit în cramă. Nu-i nimeni pe acolo. Zăvoreşte uşa. Pune-i mâna în beregată. Şi dă-i poalele peste cap.

Boierul nu-i răspundeà. Bănuind că se codeşte, că-i e teamă, se plecă la urechea lui:

— Să n'ai nici o grijă dinspre partea asta. Dacă vrei, o să mă fac şi eu pe acolo, aşà ca din întâmplare. Ii pun o piedică... Ii dau un brânci...

Dar Manole s'a uitat atunci la el cu atâta scârbă, cu atâta silă, încât vătaful s'a dat cu un pas înlături şi, nedumerit, s'a scărpinat la ceafă:

— Bine cucoane... Fă cum te tae capul... Să nu spui însă nimic dacă-i află în urmă că Lac al Vădanei i-a răscăcărat el picioarele....

Un cuţit să-i fi împlântat atunci în carne, nu l-ar fi durut mai mult. Sare să-i fi presărat pe rană, nu l-ar fi usturat mai crâncen. Credeà că ştie ce e iubirea. Credeà că învăţase ce e iubirea. Nu învăţase nimic. Nu ştià nimic. Nu ştià ce înseamnă clipa când şar-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pele geloziei îți implântă colții în inimă. Când ți-o morfoleşte între gingii, ți-o râcâe, ți-o stoarce, ți-o sfâşie, ți-o suge, ți-o destramă, ți-o sdrobeşte. Cinci luni de vară i-au trebuit ca să guste, picătură cu picătură, fericirea. Câteva ceasuri i-au fost deajuns ca să-i soarbă drojdia până la fund. Cum a putut să trăiască cele câteva ceasuri? Cum a putut să se arate printre oameni, să le vorbească, să-i asculte, să deà porunci, nu și-a dat seama niciodată. Aveà impresia bizară că e un mort printre vii, că un altul se agită și vorbește în locul lui. Când, pe înoptate, Rada a apărut sveltă ca o coardă de viță, în pragul cramei pustii, s'a uitat liniștit la dânsa, nu ca și cum ca i-ar fi fost străină, dar ca și cum într'însul s'ar fi înstrăinat, s'ar fi năruit ceva. Simplu, i-a făcut semn să intre. S'a îndreptat spre ușă cu pași de automat. A tras ușa fără grabă. A împins zăvorul cu băgare de seamă. A întors cheia în broască și-a băgat cheia în buzunar. In penumbra din interiorul cramei nu se vedeau acum decât ochii Radei, măriți parcă de groază și străbătând înfrigurați drumul dela zăvor la Manole și dela Manole la zăvor. Câteva minute el a simțit o bucurie oribilă, satanică, s'o vază chinuindu-se. Ii auzeà bătăile inimei. Auzeà în acelaș timp, cu o acuitate inexplicabilă, toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sgomotele naturii: sborul unei păsări, scâncetul unui copil, acordurile tarafului de lăutari. S'a îndreptat, încet, spre ea, cu mișcări de reptilă. I-a pus pumnul sub bărbie:

— De unde-mi vii?

Neputând să-și plece capul în piept, Rada și-a lăsat numai genele în jos, ca două mari și negre aripe rănite.

Manole i-a repetat întrebarea, scrâșnind din dinți:

— Hai?!... de unde-mi vii... Scârbo!

Sub plesnetul insultei ea n'a tresărit, n'a crâcnit, n'a deschis gura. I s'a părut numai că un zâmbet îi flutură în colțul buzelor. Indesându-i pumnul sub fălci, silind-o să-și deà capul pe spate și să-i vadă rânjetul, i-a suflat în obraji:

— Nu vrei să spui!... Să-ți spun eu atunci de unde vii!... Vii din brațele lui Lae!... Spurcăciune! Otrcapă! Târătură!... Târfă!

Dar nici sudalmele, nici mârâitul lui înăbușit, n'au înfricoșat-o. Nici un mușchiu nu i-a tresărit pe față. Singure colțurile gurei i s'au îngropat mai adânc, într'un zâmbet imposibil. Manole n'avea orbul găinilor. Nu erau de vină umbrele cramei. Rada zâmbeà.

Exasperat, înebunit, a prins-o de încheetura mâinilor și i le-a răsucit peste umeri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

până ce, încolăcindu-se ca o scorpie, i-a căzut în genunchi. Strivită la picioarele lui, el nu mai aveà decât un gând: să-i scoată o vorbă, un geamăt, de-ar fi trebuit s'o jupoaie de vie, să-i smulgă o mărturisire, de-ar fi trebuit s'o ucidă. Ii repetà, ca un maniac, aceeaș întrebare:

— Spune, târfo! de unde vii?

Dar ea nu răspundeà. Ingenunchiată, țeapănă, dârjă, nu suflà o vorbă, nu scoteà un suspin. Nu se rugà. Nu implorà. Nu plângeà. I se auzeà gâfâitul grăbit, amestecat cu chiotele și strigătele de afară. Coardele plesneau sub arcușuri. Țăranii învârteau o bătută. Pământul tremurà sub tropotul călcâilor. Un țigan cântà în ritm sacadat, îndrăcit, patetic:

De mă-i pune,
Pe-un cărbune,
Ibovnicul
Nu ți-oi spune!
De mă-i pune
Intr'o frigare,
Ibovnicul
Nume n'are!

Plecându-se asupra ei, înșfăcând-o cu amândouă mâinile de cozi, sgâlțâind-o și târnăind-o cum îl învățase vătaful, el îi strigà îndârjit în ureche:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Auzi?... Il auzi, fă!... Pe cărbuni o să te pun!... In frigare o să te pun!...

Atunci, pentru întâia oară, Rada și-a ridicat spre el pleoapele grele de povara genelor. Zâmbeà. Cu acelaș zâmbet exasperat ca un rictus, i-a spus:

— Pune-mă!...

In acelaș timp îl priveà țintă, nemișcată, fără să clipească. Nu erà un pic de durere în ochii ei. Nici teamă nu erà. Nici ură, nici milă, nici ironie, nici răzbunare. Erau umezi. Fără să plângă, pluteau ca în lacrimi. Și erau scăldați de atâta fericire, înotau într'atâta voluptate, încât Manole, cu mâinile înfipte în cozile ei, bâjbâind printre ele ca omul orb, pipăindu-le cu înfrigurare și cu groază, neștiind el însuș dacă le mângâie sau le smulge, i-a strigat cu glasul sugrumat:

— Culcă-te... Culcă-te la pământ!...

Cu ochii mereu în ochii lui, cu ochii ei cleioși, lipiți ca smoala topită de ochii lui, Rada s'a lăsat încet pe spate. Cozile desfăcute au atins mai întâiu lutul bătut, apoi moalele capului, apoi umerii, apoi mijlocul, apoi coapsele, până ce tot trupul ei mlădios de năpârcă s'a făcut una cu pământul. Manole o priveà, clătinându-se pe picioare. Urechile îi vâjâiau. Mâinile îi tremurau. Limba i se uscase. Ar fi vrut s'o sdrobească și să-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cadă în genunchi, s'o strivească sub călcâie și să-i ceară desnădăjduit iertare. O ultimă teamă, un suprem instinct de apărare sau de brutală violență în fața zâmbetului ei indescifrabil, i-au reamintit de sfatul vătafului. Răgușit, gâtuit, abiă a mai putut să-i strige:

— Ridică-ți poalele!...

N'a apucat însă bine să rostească ultima silabă, a ultimului cuvânt. Ca țandăra care sare din buturugă când cade pieziș mucheа toporului, așà a sărit Rada, dintr'o smucitură, până 'n fundul cramei. O sudalmă cumplită s'a ridicat în urma ei. Apoi, gemând ca o fiară rănită, Manole s'a luat după dânsa. O urmăreà printre butoaie, se isbeà de grinzi, se împiedicà în cozi de greble, de lopeți, de târnăcoape, cădeà, se sculà, îi ațineà calea, alunecà în băltoace de must, se ridicà iarăși, și surd, idiotizat, orbit de exasperare, de rușine, de patimă și de dorință, își jurà printre buzele însângerate: ori ce-ar fi, orice s'ar întâmplà în urmă, s'o prindă, s'o aibă și s'o ucidă.

Cum să prinzi însă vântul în brațe și apa între degete! Oricât de voinic erà el și de tânăr, Rada erà mai sprintenă. Treceà sbârnâind ca o sfârleză. Săreà ca o ciută. Alunecà printre unelte și buți desfundate ca o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rândunică. Ea singură, fără îndoială, și-a dat seama de stângăcia lui. Se jucă acum cu primejdia. Își încercă norocul. Sfidă soarta. De pe-o grindă s'a aruncat în mijlocul mormanului de struguri din călcătoare. Pe neașteptate, s'a înfundat într'înșii până la brâu. A vrut să scape, dând repede din mâini și din picioare, ca omul care se înecă. S'a împleticit însă. A alunecat și-a dat în brânci. Cu un urlet de biruință, dintr'o săritură, el i-a căzut în spate. A apucat să-i puie mâna în ceafă. N'a apucat însă s'o prindă de umeri. Dintr'o svâcnitură, Rada s'a răsucit sub dânsul. Erau acum față în față. Ea aveà brațele libere, gura deschisă. Ar fi putut să-l sgârie cu unghiile, să-l rupă și să-l sfâșie cu dinții. Nu l-a mușcat însă. Nu l-a sgâriat. Ochii i s'au tulburat. Trupul, ca un arc frânt din mijloc, s'a înmuiat sub trupul lui. Brațele au bătut o clipă aerul. Apoi, ca o sută de brațe, ca o miie de brațe încolăcite, l-au înlănțuit de pretutindeni, apăsându-l spasmodic, mângâindu-l ca în delir. Pe când gura, lipită de gura lui ca o ventuză, îi sorbià ultima răsuflare și tot sufletul, într'un sărut mai lung și mai mistuitor ca moartea.

Afară lăutarii cântau. Țăranii băteau îndesat și înăbușit pământul. Pământul se cutremură. Țipătul ei, țipătul unic de durere

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și de divină agonie al fecioarei rănite, nu s'a auzit. Iar în crama tăcută ca o criptă, tăinuită ca un alcov, nu se mai auzeà acum decât țârâitul monoton al mustului care șiroià din călcătoare și un zvon neîntrerupt de vorbe fără noimă, de șoapte fără sens.

El o întrebà:

— De ce m'ai chinuit atâta amar de vreme, Rada?... De ce n'ai vrut?...

— De ce n'ai încercat?

Intrebări și răspunsuri expirau în sărutări.

— Te iubesc ca un nebun, Rada... Dar tu?...

Ea îi luà capul în palme; cu furie îi apăsà gura pe dinții ei întredeschiși, și-i cântà printre dânșii:

Pe-un cărbune,
De mi-i pune...

O aveà acum aproape goală lângă dânsul. Sdrențele cămeșei sfâșiată în luptă nu-i mai acopereau nici sânii tari ca piatra, nici pântecele abià rotunjit ca pântecele vioarei, nici pulpele împreunate ca doi copaci tineri crescuți dintr'o tulpină. Puteà s'o cuprindă, toată, dintr'o privire. Cu mâinile și cu gura puteà să urzească în jurul ei un vestmânt diafan de sărutări. Ii sărutà încet, tărăgănat, fruntea netedă, sprincenele îmbinate, tâm-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plele și obrajii catifelați ca piersica. Îi sărută apăsat ochii cari distilau venin și miere printre pleoapele adormite. Îi sărută lung genele lăsate pudic în jos peste păcatul roșu al gurii. Îi sărută pătimaș gura cu vorbe șăgalnice pe buze și cu mirodenii sub limbă. Îi sărută trupul, tot trupul ei încins de văpaia desmierdărilor și care miroseà, în ascunzișuri, a smirnă și-a tămâie, ca odoarele bisericelor. Când își culcà capul între coapsele ei, ar fi vrut să nu se mai trezească, să aţipească, să moară așà, respirându-i aroma cărnei amestecată cu izul de busuioc al strugurilor sdrobiți. Și când, târziu, după miezul nopții, s'au găsit în pragul ușei, prinși unul de altul, înlănțuiți într'o supremă îmbrățișare, ar fi vrut să nu li se mai deslipească gurile niciodată, încleiate ca și mâinile, ca și gleznele, ca și hainele, de mustul dulce svântat pe dânșii.

Dar rugurile de vreascuri ardeau trosnind și pârâind. Limbi de flăcări lingeau cerul. Incendiul luminà noaptea ca ziua. Simțind-o că se sbate în brațele lui, o întrebă grăbit, precipitat:

— Mă iubești, Rada?

Nici de data asta însă Rada nu i-a răspuns. Reflexe stranii se jucau pe fața ei, în ochii ei. Gura părea că zâmbește. Privirile păreau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că-l cheamă. Cu degetul pe buze se deslipi, se depărtă, încet, de dânsul. In lumina jarului păreà ea însăşi o flacără vie. Pâlpâià de-alungul zidurilor, creşteà, tremurà, se micşorà, din ce în ce mai vagă, din ce în ce mai mică, un muc de candelă, o dâră de fosfor, până ce, întreagă, se pierdù în noapte.

Se făcuse de mult una cu întunericul şi Manole tot mai vedeà locul pe unde dispăruse. Şi pe muchea dealurilor nu se crăpase de ziuă încă, şi cântecele şi jocurile erau în toi, şi în iatacul lui singuratec somnul nu i se lipise încă de pleoape, când un ţipăt sălbatec, un ţipăt spăimântător, un ţipăt făcut dintr'o miie de ţipete împreunate, a spart şi-a străpuns bolta cerului. Cu părul vâlvoi Manole a sărit în mijlocul odăei. Afară, sgomotele, chiotele, cântecele, tăcuseră. Nu se mai auzeà decât ţipătul cumplit care se urcà şi tremurà necontenit în noapte ca şuerul de alarmă al unui vas care se îneacă. Repezindu-se la pistoalele încărcate, izbind uşa cu piciorul, Manole ieşì în cerdac. Ţăranii, muţi, se uitau unul la altul. Nici unul nu se mişcà. O muiere ridică din umeri:

— S'or fi bătând ţiganii între dânşii!... Bată-se!...

Ca într'o scăpărare de fulger el văzù şatra de lângă fântâna Robilor răsculată, încăe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rată, scăldată în sânge... Rada!... Inebunit, urlă să vie slugile, să se strângă argații, să sară vătafii. Porunci oamenilor să ia topoare, securi, coase, tot ce le-o cădeà mai repede în mâini. Și, puhoi, s'au rostogolit în vale.

Șatra erà pustie. Nici țipenie de om. Nici urmă de bătaie. Singur țipătul ascuțit, amarnic, care se ridicà spre stele. Abià după ce-au ajuns la fântână, au găsit toată țigănimea strânsă roată în jurul ghizdelelor. Căzuți pe brânci, bărbați, mueri, copii, de-a valma, urlau cum urlă haitele de lupi la lună. Un argat a sbierat, răstit:

— Ce este? Ce v'a apucat? Nu vă e rușine să vă bociți așà în fața boierului?

Un freamăt a străbătut țigănimea. O bătrână despletită, schilavă, a încercat să se ridice, s'a clătinat de câteva ori pe picioare și s'a prăbușit la pământ. O alta a putut să bâiguiască:

— Rada!...

Manole a gemut:

— Rada!... Unde-i Rada?

Toată țigănimea s'a văicărit după dânsul:

— Rada!... Rada!...

Dar nici unul nu i-a răspuns. Singură, o copilă, a izbutit să mărturisească printre sughițuri:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Rada... Rada a căzut în fântână.

A urmat o liniște de moarte. Se auzeà, departe, lătratul unui câine. Se auzeà pâlpâirea stelelor. Apoi, mai aprige, mai desnădăjduite, țipete stridente, bocete sfâșietoare, au spart tăria. Ca și cum mărturisirea neașteptată ar fi redeschis zăgazurile durerei, țiganii se tăvăleau în țărână, își sfâșiau hainele de pe dânșii, băteau pământul cu frunțile și cu pumnii. Un vânt de nebunie trecеà asupra mulțimei. Nebunia se întindeà ca molima. Manole răcneà porunci pe cari nu le auzeà nimeni. Argații dădeau iureș printre robii îngenunchiați. Țăranii se agățau fără rost, când de găleata, când de cumpăna fântânei. Coase, seceri, securi, sclipeau sinistru în întuneric. Biciurile se învârteau și plesneau peste capetele îngrozite. Intrebări, vaete, răspunsuri, se încrucișau în larma și vociferările deșarte:

— Cum a căzut? întrebau unii.

— Cine a văzut-o căzând? adăugau alții.

— Nimeni, boiarule!... Nimeni n'a văzut-o!... se jeluiau țiganii, frângându-și mâinele.

— Atunci cine a aruncat-o?

— Cine a ucis-o?

— Nimeni!... Nimeni!... răspundeà înfricoșată țigănimea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Glasul lui Manole răsună ca trâmbița de apoi:

— Dar Lae?... Unde e Lae al Vădanei?

Stupoarea i-a amuțit pe toți. Câțiva, răzleți, au încercat să afirme:

— Aici... Acolo... Erà.... Trebuie să fie... Nu mai e!...

— Aaa!... Nu mai e?... Pe el atunci!

Cu pumnii încleștați pe mânerele pistoalelor, cu ochii în sânge, cu spume la gură, Manole își chemă argații:

— Vasile!... ia-ți câinii și cutreeră-mi pădurea... Nichifore!... aține-te cu-ai tăi pe valea Prutului... Ioane!... Tănase!... Vintilă!... Stane!... voi bateți hotarele... Vătafe!... fii cu ochii în patru. Nici unul să nu-ți scape. Intinde-i la pământ. Cincizeci... o sută de bice!... Bate-i!... Ucide-i!... Până ce-or mărturisi tot ce au în burtă și-or blăstămà și numele maicei care i-a fătat!...

Nemilostiv erà stăpânul. Sălbatecă porunca. Dar slugile nu crâcneau.

Doi câte doi, argații înșfăcau pe țigani de cap și de picioare. Cămeșile în zdrențe sburau de pe dânșii. Pe umerii goi, pe spinările goale, cădeau șuerând și miorlăind biciurile împletite. Trupurile se încolăceau, se încovrigau, ca slănina pusă pe jăratec. Ochii le ieșeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

din orbite. Bale amestecate cu sânge și țărână li se prelingeau printre gingii. Sângele țâșneà. Cărnurile sfârâiau. . . . . .

. . . . . .

Cu groază, cu oroare, am făcut un pas în lături. Am vrut să-mi acopăr fața cu mâinile. M'am izbit însă de speteaza scaunului. O durere vie m'a străpuns în coaste.

Buimăcit, uluit, ca omul care se trezește din beție și nu recunoaște nimic în jurul lui, m'am uitat în preajmă. Lumânările erau pe sfârșite. O feștilă sfârâià într'un sfeșnic. Conu Manole mă priveà țintă. Urmă, amar:

— Ei, vezi, măi băete ce ți-e și cu noi! Eu «bonjuristul», eu revoluționarul, mi-am bătut robii. Ce vrei! In omul cel mai bun dormitează o fiară. Dar mi-te în noi, păcătoșii! Toate au fost însă de prisos. Degeaba i-am bătut pe rudă, pe sămânță. N'a fost chip să le descleștez gura. N'a fost chip să le smulg o mărturisire. Rada și-a dus cu ea taina în mormânt. In trupul ei, cald încă de desmierdările mele și făcut pentru marea bucurie a vieții, a duhnit moartea și-au colcăit viermii...

Boierul tăcù.

Lumânările sfârâiau și se stingeau una câte una, în candelabre. Umbre mari și grele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cădeau din grinzile bagdadiei. Se lăsau peste fruntea bătrânului, și-o apăsau treptat, insistent, ca lespezile mormintelor. Credeam c'o să aţipească.

S'a scuturat însă, brusc. Și-a îndreptat umerii. Și-a ridicat fruntea. Cu ochii în extaz a continuat:

— Numai trupul, însă, măi băete!

Fiindcă în urma ei, după șaptezeci de ani aproape, pot să spun și eu cu poetul pe care mi l-ai citit într'o seară:

J'ai gardé la forme et l'essence divine,
De mes amours décomposés.

L-am lăsat să-și rumege în tăcere durerea și extazul. Nu l-am mai întrebat. Nu l-am mai întrerupt. Dela el singur, târziu, mult mai târziu, a încheiat simplu, trăgănat, liniștit:

— N'am mai văzut-o... A doua zi, cum alții se duc la cimitiruri, eu m'am dus în cramă să revăd măcar urma locului unde am avut-o... Am găsit strugurii pe jumătate sdrobiți și o balercă pe trei sferturi plină. E tot ce-mi mai rămâneà dela dânsa! Am pus să se strângă, până la ultima picătură, tot mustul din călcătoare. Mi-au ieșit trei balerci de vin. Le-am îngrijit ca ochii din cap. Le-am păstrat cu sfințenie. E vinul meu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de viață lungă. Bea-l, măi copchile... Uite, a mai rămas de-un lat de palmă pe fundul sticlei... N'o să te mai întâlnești cu vin ca ăsta. Miroase a smirnă și-a tămâe, ca trupul Radei. A fiert în lacrimele mele... In dragostea mea... In sângele ei .....

BIBLIOTECA „ASTRA„
SIBIU

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

REGIA M. O.,
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1931

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"

„Biblioteca Portativă"

Au apărut :

Ion Barbu	*Joc secund* *(versuri)* Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români	Lei 80
Ion Minulescu	*Cetiți-le noaptea*	Lei 90
D. Iacobescu	*Quasi* *(poesii)*	Lei 80
Principesa M. Bibescu	*Două portrete* *(Ferdinand al României și Anatole France)*	Lei 70
A. A. Philippide	*Stânci fulgerate* *(poeme)*	Lei 75
Octavian Goga	*Precursori*	Lei 100
D. I. Suchianu	*Puncte de vedere*	Lei 80
Ion Minulescu	*Strofe pentru toată lumea*	Lei 80
B. Fundoianu	*Priveliști* *(poeme)*	Lei 75
G. Ibrăileanu	*Privind viața*	Lei 60
M. Ralea	*Memorial* *(Note de drum din Spania)*	Lei 80
Teodor Scorțescu	*Popi (1922)*	Lei 70
I. Vinea	*Paradisul suspinelor*	Lei 80
Henriette Yvonne Stahl	*Mătușa Matilda*	Lei 80
N. D. Cocea	*Vinul de viață lungă* ediția a II-a	Lei 40
T. Arghezi	*Flori de mucigai* *(versuri)*	Lei 80
Ilarie Voronca	*Incantații* *(poeme)*	Lei 80

Cărțile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din țară; ele se trimit franco la domiciliu în toată țara

EDITURA «CULTURA NAȚIONALĂ»

2, Pasajul Macca, 2. București (I). Telefon Nr. 326/14

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"

Romane

Au apărut:

Leon Donici	*Noul Seminar* *cu o prefață de Adrian Maniu*	Lei 100
Camil Petrescu	*Ultima noapte de dragoste* *Întâia noapte de război* ediția a II-a Operă premiată de Soc. Scriitorilor Români	2 volume Lei 160
T. Arghezi	*Poarta Neagră*	Lei 120
Eugen Goga	*Cartea Facerii*	2 volume Lei 160
George Mihail-Zamfirescu	*Madona cu trandafiri*	Lei 60

Sub tipar:

T. Arghezi	*Cartea cu jucării*	

Traduceri

Franz Werfel	*Cazul Judecătorului Sebastian* *Traducere din limba germană de C. Baltazar*	Lei 60

Sub tipar

Heinrich Mann	*Goana după dragoste*	

Edițiile definitive ale scriitorilor clasici români

I. L. Caragiale		*Opere* ediție îngrijită de Paul Zarifopol	
Au apărut:	Tomul I	*Nuvele și schițe*	Lei 750, 400 și 200
	Tomul II	*Nuvele și schițe*	Lei 800, 450 și 200
În preparație:			
	Tomul III	*Reminiscențe și Notițe Critice*	
	Tomul IV	*Teatru*	
M. Eminescu		*Poesii* ediție îngrijită de G. Ibrăileanu și C. Botez	
Ion Creangă		*Opere* ediție îngrijită de G. T. Kirileanu	

Cărțile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din țară; ele se trimit franco la domiciliu în toată țara.

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ"

2, Pasajul Macca, 2. București (I). Telefon Nr. 326/14

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932